

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בלק

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת בלק

מפתח העניינים

חסדי ה' יתברך עם ישראל בהוציאם ממצרים / השגחת השי"ת על עם ישראל ושמירתם מבלק ובלעם / ההתבוננות באהבת ה' מביאה את האדם לעבודת ה' / בלעם רצה להסיט את אהבת ה' יתברך מעם ישראל / תמוות נפשי מוות ישרים / מאחורי כל ענין גשמי מסתתרת סיבה רוחנית / הטעם לצרות והיסורים שבאים על עם ישראל / אוי להם לבריות מעלבונה של תורה / כח התורה לעקור ולבטל כל משחית / כל הקנינים הרוחניים תלויים בעסק התורה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין המלאך גבריאל יט
ב. בענין ויזבח בלק בקר וצאן כ
ג. בענין עצת בלעם הרשע כא
ד. בענין תועבת בני מואב כב

מפתח שנות חיים

- קסד. צוואה כג
קסה. צוואת רבינו יהודה החסיד כג
קסו. צידוק מידות ומשקלות כה

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין שמעיה ואבטליון עבדי עובדא דאהרן מב
ב. בענין שאילת אורים ותומים להדיוט מז
ג. בענין איסור הסרת בדי הארון מו

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יוסף בן אסתר
שמועון בן עליה	יפה בת עליה	יעקב בן עליה
סימי בת חנה	אליהו מאיר בן סימי	מרגלית בת סימי
מסעוד בן אסתר	מסעודה בת חסיבה	פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

חסדי ה' יתברך עם ישראל בהוציאם ממצרים

בעזרת ה' יתברך, נראה לעיין בעניני דיומא ובעניני הפרשה, פרשת בלק.

הפרשה שלנו, פרשת בלק, מלמדת אותנו על אהבת ה' יתברך לעם ישראל. בהפטרה של הפרשה, יש כביכול ויכוח של הקב"ה עם כלל ישראל. שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ כי ריב לה' עם עמו ועם ישראל יתווכח (מיכה ו, ב). הקב"ה כביכול שומע את עם ישראל שבאים ומתווכחים אתו, ובוויכוח הזה טוען הקב"ה, וכי יש לכם טענות עלי?! עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך ענה בי. מה עשיתי לך ומה הלאיתך? וכי אני עייפתי אותך? - מעולם לא. אדרבה, אמרו רבותינו במדרש (תנחומא אמור, י) שכל מה שעשה הקב"ה, אפילו במצוותיו שציווה אותנו, לא עשה אלא להקל עלינו. לא ציווה הקב"ה על הקרבנות אלא מן המצויים בידך, כבשים ופרות אשר בזמן הקדום כל אחד היה מגדל אותם בחצר הבית שלו. מעולם לא ביקש הקב"ה קרבן שצריך להכנס בשבילו לעבי היער או לעבור את הרי החושך ולהביא אותו. רק פר, שור ואיל, בהמות המצויות, אלו נצרכות עבור הקרבנות. ולכן, מה הלאיתך ענה בי, אם יש לכם טענות ויש לכם מה להשיב, אומר הקב"ה לישראל, אמרו.

יותר מזה, אומר הקב"ה: כי העליתך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתך. בארץ מצרים היו שני קלקולים. האחד - מצרים היא בגדר 'ערות הארץ', המקום היותר משוקץ וטמא שיש בנמצא, וזה עצמו קלקול גדול. מדוע? - מפני שאדם שנמצא במקום שכזה, בהכרח קונה בעצמו את תכונת המקום. וכך כותב הרמב"ם [וכן הביא את הדברים רש"י בפרשת שלח (במדבר יג, יח), וכן הוא במהר"ל (חידושי אגדות סנהדרין כד). ועוד רבים מרבותינו], שיש מקומות שעצם האווירה שיש בהם משפיעה על מי שחי שם.

הוא שאמרה הגמרא (מכות י) 'בגלעד שכיחי רוצחים, בשכם שכיחי רוצחים'. ולכאורה, מה הטעם באמת שבגלעד יש הרבה רוצחים?! אלא מפני שהמקום משפיע. במקום ההוא היה קלקול בדבר הזה, ואדם שחי שם נושם בעצמו את האווירה הזו ומושפע ממנו. רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל כותב שנראה לו ברור שמזה הטעם העיר 'פריז' נקראת בשם זה, על שם הפסוק (תהלים יז, ד) 'ארחות פרייז', כי שם הוא מקור הטומאה, ומשם באים כל הקלקולים והעיוותים.

על זה בא הפסוק ואומר, התבונן ותראה מאיפה הקב"ה העלה אותך, כי העליתך מארץ מצרים, ארץ שמצד עצמה היא טמאה, ערוות הארץ ושחיתות בה לרוב. ולא רק זה, אלא גם 'מבית עבדים פדיתך', שהרי היה עוד קלקול בארץ מצרים, השעבוד הנורא. לא די שהיה שם את הקלקול הרוחני העצום, אלא עוד זאת שהשתעבדו ישראל בעבודת פרך יום ולילה, בבית ובשדה, בעינויים ויסורים. ומי שלא פרע את המכסה היומית - ארבע מאות לבנים ביום ובלילה, שהיו על כל אחד ואחד לעשות מדי יום ביומו, כמו שכתב בעל הרוקח

(הובא בספר חרדים פרק ס"ו אות קכ"ה), היו לוקחים את בניו ושמים אותו בקיר תמורת הלבנה. אי אפשר לתאר ולשער איזה גיהנם היה שם לישראל, 'ומבית עבדים פדיתך', הקב"ה בא ופדה את ישראל משם.

'ומבית עבדים פדיתך'. כל לשון של פדיון, הכוונה היא שלוקחים דבר ונותנים במקומו משהו אחר. מה נתן הקב"ה תמורת ישראל כשפדאם ממצרים? - ונתתי אדום תחתיד. מצרים ושאר האומות קבלו מכות ובאו עליהם צרות ויסורים, במקום ישראל.

לא די בזה, אומר הקב"ה, אלא **'ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים'**, ומי עוד זכה שהיו לו שלשה מנהיגים ומדריכים שכאלו. משה רבינו הוא עמוד התורה. הוא זה שהוריד לנו את התורה מהר סיני, והוא זה שהתורה נקראת על שמו שנאמר 'זכרו תורת משה עבדי' (מלאכי ג, כב). אהרן הכהן, ענינו חסד ועבודה, ותפקידו להיות מכפר בעד ישראל. ומרים היתה המדריכה לנשים, כמו שכתוב בתרגום יונתן (מכה ו, ד). זה עצמו זכות נפלאה ועצומה, שעם ישראל זכה להנהגה של משה אהרן ומרים.

השגחת השי"ת על עם ישראל ושמירתם מבלק ובלעם

עמי, ממשיך הכתוב, **זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השמים עד הגלגל למען דעת צדקות ה'.** בלעם היה שונא עצום לעם ישראל, וכל רצונו וחפצו היה לעקור ביצתן של ישראל. ובאמת כמעט הצליח בתוכנית שלו בזמן שבא לקלל את ישראל, וכל קללה שקילל היתה יכולה להתקיים, אלמלי שהקב"ה שינה סדרי בראשית והציל את ישראל. וכך פירש רש"י 'פתורה' לשון שולחני, לפי שהיה יושב על יד שולחן וכולם מריצים עליו אגרות ובקשות 'תקלל את פלוני' 'תקלל את אלמוני' וכדומה. יש אחד שכוחו בידו והורג בידיו, ויש אחד, כמו בלעם, שיש לו פה רע וכוחו להרוג נמצא בפה. כמובן, היה לו תעריף גבוה עבור המלאכה שלו, וכמו שאנחנו רואים איך שהוא מדבר על 'אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב', מפני שהם אלו המושגים שלו.

אבל הקב"ה שינה סדרי בראשית, ולא עלתה בידו של בלעם להזיק את ישראל. וכמו שאומרת הגמרא (ברכות ז). על הפסוק (במדבר כג, ח) 'מה אזעום לא זעם אל', שבכל יום ויום יש רגע ובו הנהגה של דין, כמו שאומר הכתוב (תהלים ז, יב) 'ואל זעם בכל יום'. אנחנו לא יודעים מתי הוא הרגע הזה, אבל בלעם הטמא והמשוקץ שהיה אבוהון דכולהו ומתמצא בכל כוחות הטומאה והתועבה, היה יודע דעת עליון, וידע מתי הוא הרגע הזה שיש בו הנהגה של דין. רצה בלעם הרשע לקלל את ישראל באותו הרגע, אבל 'מה אזעום לא זעם אל', הקב"ה ביטל את ההנהגה הזו בתקופה ההיא, וכל כמה שבלעם מחכה וממתין מתי יבוא הרגע שבו יש דין וכעס לפני הקב"ה, לשווא הוא מחכה.

זהו שאומר הקב"ה, 'זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור'. היה זה זמן של סכנה עצומה עבור ישראל, אבל הקב"ה שמר עלינו. ורבותינו בזהר הקדוש (ח"ג דקצ"ד ע"א) אמרו שלא לחנם בלק ובלעם הלכו והתחברו זה עם זה, מפני שהיו הם משלימים איש את רעהו. שהרי לכשתבונן נמצא שהחצי השני של השם 'בלעם' הוא אותיות 'עם', וכן החצי השני של 'בלק' הם אותיות 'לק', וכשנצרף את שניהם יחד נמצא את השם 'עמלק'. עמלק הוא השונא היותר גדול של הקב"ה, זה שנלחם בהתרסה כנגד מלכות שמים. וזה היה ענין בלק ובלעם, ולכן הלך בלק שאף הוא היה מכשף גדול ובזהר (ח"ג קיב:) אמרו שבכוחות הכישוף היה גדול יותר מבלעם, אל בלעם. מדוע? - כדי ליצור ביחד את הכח הזה של עמלק, ולהשתמש בו כנגד ישראל.

אומר הקב"ה, זכרו ואל תשכחו את הטובה שעשיתי עמכם אז. ולא רק זה, אלא שכלל ישראל אפילו לא ידעו מכל המתרחש, ולא ראו את שני הצוררים שהיו למעלה על ראש הפסגה וניסו לכלות את ישראל חלילה. רק הקב"ה לבדו ידע את כל אשר נעשה, וציווה את משה רבינו לכתוב את כל הפרשה הזו, וכמו שאמרו בגמרא (בבא בתרא י"ד ב.). הקב"ה לבדו עשה את החסד הזה, בלי שכלל ישראל ידעו מכל זה בכלל.

ההתבוננות באהבת ה' מביאה את האדם לעבודת ה'

למען דעת צדקות ה'. וכי אנחנו שילמנו ופרענו משהו להקב"ה, על מה שעשה אתנו?! מאומה. כל זה היה בגדר של צדקה וחסד גמור מאת הקב"ה באהבתו העצומה לבניו בני ישראל. וזו היא המצוה המוטלת עלינו תמיד, לזכור ולהזכיר כמה מוקפים אנחנו מכף רגל ועד ראש בחסדי ה' יתברך, וכמו שמזהיר אותנו כאן הכתוב. וכשאדם באמת מתבונן בזה תמיד, זה עצמו מביא אותו להיות עובד ה' כמו שצריך, כמו שכתב המסילת ישרים (פרק שמיני). כי כשאדם רואה כמה טובות וחסדי השי"ת הוא מוקף, הן בכלל והן בפרט, לא יתכן שכל הזמן יהיה כפוי טובה, ובעל כרחך יבוא לידי מציאות שיכיר קצת טובה, יתחזק יותר בעמל התורה או בקיום המצוות. אם אדם סוגר את העיניים ומתעלם מכל מה שמתרחש איתו, אזי כל הזמן הוא מסתובב בתחושה רעה כאילו הוא מקופח, מלא טענות ומענות כרימון*. אבל אם הוא מבין ורואה כמה חסדים ה' עושה אתו, ועוד יותר מזה חסדים שהוא

א. האדמו"ר מאו"רוב זצ"ל היה איש אלוקים קדוש, ואומרים בשמו שהוא אמר פעם, יש הרבה אנשים שיש להם טענות. הם אומרים, 'רבין העולמים, תראה כמה צרות וכמה יסורים יש לי. זה לא מגיע לי'. ומתפלא אני, אמר האדמו"ר מאו"רוב, למה אף פעם אני לא שומע את ההיפך. למה לא רואים יהודי עשיר, בריא ומכובד, שפונה להקב"ה ואומר 'רבנו של עולם, לא מגיעים לי כל הטובות האלו...'. כאלו דברים אנחנו לא רואים, רק כאלו שמתלוננים ובאים בטרוניה. מדוע זה כך? - כי אדם חושב שהכל

בכלל לא מודע להם כמו שהיה כאן אצל בלק ובלעם, ממילא זה יביא אותו לאהבת ולעבודת ה'.

וכש'אדם יתבונן תמיד באהבת ה' יתברך לעם ישראל בכלל ואליו בפרט, זה עצמו יעורר גם את האהבה מה' יתברך, וכמו שאמר הפסוק במשלי (כו, יט) **כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם**, וביאר שם הגר"א כי אין הכוונה רק לאדם אלא גם כלפי הקב"ה, שאם אדם יאהב את הקב"ה אזי גם הקב"ה יאהב אותו, ואם אדם יתבונן בחסדי ה' ויכניס בלבו אהבה לה' יתברך, זה עצמו יעורר את האהבה של הקב"ה אל ישראל.

זה מה שמבקש מאתנו הקב"ה, 'עמי זכר נא', וכמו שדורשת הגמרא (ביצה טו:), 'זכרהו מפני אחר שבא להשכיחו'. מתי באים ואומרים לאדם 'זכור'?! כשיש משהו שבא להשכיח דבר מאת האדם, או אז צריכים להזהיר אותו שיזכור אותו ולא ישכח. היצר רוצה להשכיח את הענין הזה מדעת האדם, אבל אנחנו צריכים לזכור ולהזכיר את זה לעצמנו תמיד. ולא מספיק בשביל זה שאדם יאמר 'כן, אני זוכר', אלא צריך שהאדם יחקוק את הדברים על לבו ויחיה אותם. את זה מבקש מאתנו הנביא, מפני שזה יביא את האדם לעבודת ה'.

בלעם רצה להסיט את אהבת ה' יתברך מעם ישראל

בפרשה אנחנו רואים איך שבלעם הולך ועורך שבע מזבחות. מדוע דווקא שבע? - מביא רש"י את דברי רבותינו, שזה כנגד המזבחות שערכו אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב. מדוע? - כי לבלעם הפריעה הנקודה הזו ובער בו הדבר הזה, למה הקב"ה **אוהב** את עם ישראל. אומר בלעם להקב"ה, למה לך לאהוב את ישראל?! הלא אנחנו האומות מרובים יותר מישראל, והנה תראה איך שאני לבדי מביא ועורך לפניך שבע מזבחות, כנגד מה שעשו אבותיהם של ישראל משך שלוש דורות, ואם כן תבחר בנו. זה בדיוק מה שכאב לבלעם הרשע, למה הקב"ה אוהב את ישראל בלי גבול ומדה.

וזה היה גם ענינו של עמלק, שהיה חותך מילותיהן של ישראל ומשליך אותם כלפי מעלה ואומר 'טול מה שבחרת' (תנחומא כי תצא ט'). למה עשה כך? - כיון שהפריע לו לעמלק שיש ברית בין הקב"ה לישראל. אומר עמלק, 'למה בחרת בישראל?! הרי גם אני קיים, גם אני מציאות וגם בי אתה צריך לבחור'. ועל זה משיב הכתוב (במדבר כד, כ) 'ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד', כל הבריאה של עמלק היא על דעת שיתבטל, ואין לו שום תקנה. לכן גם אמרו רבותינו במכילתא (סוף פרשת בשלח) שאין מקבלים גרים מעמלק. מכל אומה

שלו וכולם מחוייבים לתת לו הכל, ולכן כל כמה שהוא מקבל רוב טובה, הוא מקבל את זה כמוכר מאליו. רק כשבאים עליו צרות ויסורים, אשר באמת מגיעים לאדם לפי מעשיו כפי שהוא יודע היטב - רק אז הוא מתחיל לפטפט ולומר 'רבנו של עולם, למה זה מגיע לי? - הרי זה מגיע לשכן'...

ואומה אם מישהו רוצה לבוא להתגייר, מקבלים אותו. כמובן, רק אם אכן הגיור הוא גיור אמיתי ומקבל עליו הגר עול תורה ומצוות כדבעי לפי כל גדרי ההלכה, ולא כמו שעושים היום בשיטת הסרט הנע רח"ל... כך זה מכל אומה, אבל מעמלק אין מקבלים גרים. אם יבוא עמלקי וירצה להתגייר, גם אם יבוא ויאמר 'אני נשבע בשבועה חמורה שאקיים את כל מצוות התורה', אומרים לו שילך ואין מגיירים אותו, לפי שאין לעמלק תקנה ואחריתו עדי אובד.

תמות נפשי מות ישרים

זה היתה הסיבה שבעטיה בא בלעם על ישראל. מפני שידוע בלעם את דרכם של ישראל שהיא הדרך הנכונה, יודע בלעם שהקב"ה אוהב אותם ושומר עליהם, וזה מה שכואב ומציק לו. וכך אנחנו רואים מהמשך הפרשה, שנאמר (במדבר כד, כא) **'וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך'**, מי הוא זה הקיני הזה?! מפרש רש"י: נסתכל בגדולתן של בני יתרו, ואמר **'איתן מושבך'**, תמה אני מהיכן זכית לכך, הלא אתה יתרו עמי היית בעצה של 'הבה נתחכמה לו', ועתה נתיישבת באיתן ומעוז של ישראל. כלומר, כשבלעם ראה את בני יתרו, את הקיני, התפלל ואמר **'איתן מושבך ושים בסלע קנך'**, הרי כשפרעה ראה את בני ישראל שפרים ורבים אמר **'הבה נתחכמה לו'**, מי זה לו? - למושיען של ישראל, כמו שדרשו רבותינו (סוטה יא). לקח פרעה שלשה יועצים שיתנו לו עצה מה לעשות עם ישראל, בלעם, יתרו, ואיוב. איוב שתק, יתרו אמר לעצמו, ו'כי אני אתחיל אם אלהיהם של ישראל?!' אמר לפרעה **'אני צריך לחשוב על זה, ואתן לך תשובה מחר'**. בלילה, ברח יתרו. עזב במסירות נפש את כל השררה שהיתה לו כיועץ המלך, וויתר על כל המשכורת שהיה מקבל מעל השולחן והרבה מתחת לשלחן, שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין כנודע וכנהוג... וברח לנפשו. בלעם הרשע, הוא זה שנתן לפרעה את העצה האכזרית הזו, להשליך את כל התינוקות למים. זו היא אכזריות שאין כדוגמתה, לקחת תינוק שזה עתה נולד ולהשליך אותו אל מותו.

עכשיו מסתכל בלעם ורואה איפה החבר שלו יתרו נמצא, והיכן הוא עצמו נמצא. בני יתרו - **'איתן מושבך ושים בסלע קנך'**, זכו להיות מחוברים לטהור, לבני ישראל, וכל המחובר לטהור - טהור (כלים פרק י"ב, יב). והוא עצמו היכן נמצא?! - עמוק עמוק בתוך הטומאה. בלעם יודע היטב את מעלתם של ישראל, ויודע מה רבה היא הזכות להיות אהוב אצל הקב"ה. לכן מבקש בלעם **'תמות נפשי מות ישרים'**. אין כתוב כאן **'תמות נפשי מות צדיקים'** או **'מות חסידים'**, אלא **'מות ישרים'**.

מה זה **'ישרים'**? רבינו הרמח"ל לימד אותנו בספרו מסילת ישרים, שיש שלש מדרגות בקניי העבודה. יש אחד שהוא בגדר **'צדיק'**, זה מי שעושה את פרטי ההלכה בדקדוק, בלי לסטות ימין ושמאל. יש אחד שהוא **'חסיד'**, **'איזהו חסיד המתחסד עם קונו'** (זהר הקדוש

משפטים קיד ע"ב), וזה אחד שנכנס בעבודה לפני ולפנים, עושה לעצמו גדרים וסייגות ועושה הרבה מעבר לציווי הפשוט. הדרגה השלישית והיותר גבוהה היא ה'ישר', זו דרגת הקדושה, מי שדבוק בה' יתברך וזוכה לרוח הקדש, גילוי אליהו ותחיית המתים. ולזה חיבר הרמח"ל את הספר 'מסילת ישרים' הבנויה על ברייתא דרבי פנחס בן יאיר, כי מי שילך בדרכי הספר הזה יעלה מעלה מעלה במסילה העולה בית אל, ויתעלה ממדרגת צדיק לחסיד ומחסיד ל'ישר', בעל השגות.

בלעם הרשע לא הסתפק במדרגות הצדקות והחסידות, אלא רצה למות כמו ה'ישרים'. ומי אלו הישרים עליהם כיוון בלעם? אומרת הגמרא במסכת עבודה זרה (כה), הם אבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב. הדרגה הכי גבוהה היא להיות ישר, וכמו שנאמר בפסוק (קהלת ז, כט) 'עשה האלהים את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים', וזו היתה דרגתם של אבותינו הקדושים, שהיו מחוברים להקב"ה ודבוקים בו. לכן יעקב אבינו שדמותו חקוקה על כסא הכבוד נקרא 'ישר-אל', ולכן גם 'ירושלים' היא אותיות 'מול - ישר', מפני שהיא מול הקב"ה והיא קרובה אליו, עיר שהשכינה שורה בה.

לחיות - רצה בלעם לחיות כמו בלעם, עם כל התועבות וכל הטומאות שלו, וכנודע מדברי חז"ל. אבל למות? - רצה בלעם למות כמו 'ישרים', שיהיה חלקו כמו חלק אבותינו הקדושים. זה רצונו של גוי, אבל אין מציאות כזו. אם אדם רוצה למות מות ישרים, עליו גם **לחיות** חיי ישרים.

בלעם הרשע יודע מהי האמת ומה עולה בסופו של אדם, וכמו שאנחנו רואים איך שהוא משתוקק למות 'מות ישרים'. לכן הוא תמה על הקניי ואומר, איך זה שאתה זכית להיות 'איתן מושבך', ואילו אני נמצא איפה שאני נמצא. זה מה שמפריע לבלעם, למה ישראל זוכים להסתופף בצלו של ה' יתברך ולקבל את אהבתו, והוא לא.

ובמדרש (שמות רבה כז, ג) מובא שגם את יתרו ובניו רצה בלעם לקלל, אלא שלא עלתה בידו. משל למה הדבר דומה, אומרים רבותינו, לצייד אחד שהיה רוצה לצוד את הציפור. הוא לוקח את החץ והקשת בידו ומנסה לפגוע בה, אבל היא מנתרת ועפה ובורחת מעץ אחד לעץ אחר, וממנו לעץ הבא וכן הלאה. הוא לא מתייאש ורודף אחריה, ובשבילו זה הרי תענוג גדול להתאמץ ולרדוף אחריה עד שלבסוף יצליח להשיג את מבוקשו ולפגוע בה. כך היא בורחת ובורחת והוא רודף אחריה, עד שפתאום נעמדה הציפור על האנדרטה של המלך. היה שם במרכז העיר דיוקן של המלך, והציפור ההיא נעמדה על הכתר של המלך. מה יעשה הצייד?! וכי הוא יכול להשליך חץ לכיוון הציפור, לעבר האנדרטה של המלך?! לירות חץ על דיוקן המלך זו מרידה במלכות, ואם יעשה כן יתיוז את ראשו. אמר הצייד לציפור, עכשיו ברחת למקום שאיני יכול לצודך.

כך גם היה עם בלעם. הוא היה רגיל לקלל ולפגוע באנשים, וזו היא הנחת שלו והתענוג שלו עלי אדמות, לקלל ולקלל. כשראה בלעם את הקיני, בני יתרו, רצה לקלל גם אותם, אך אומר בלעם, 'איתן מושבך', התחברת עם האיתנים, בני ישראל, וכיון שהתחברת אל המלך אינני יכול לקלל ולפגוע בך. ואם כך הוא במי שמחובר אל המלך, על אחת כמה וכמה המלך עצמו, עם ישראל עצמו, כמה גדולה היא השמירה של הקב"ה עליהם ועל כבודם. וזה מה שמבוקש מאתנו על ידי הקב"ה, 'עמי זכר נא', תזכרו תמיד את האהבה הגדולה שיש לי אליכם, ועל ידי זה, כמו שביארנו, גם תתעורר האהבה שלנו אל ה' יתברך וממילא נעשה את רצונו בלבב שלם.

מאחורי כל ענין גשמי מסתתרת סיבה רוחנית

והנה, יש בגמרא במסכת מגילה (כו: - כח.) סוגיה ארוכה, ובה מובאת שאלה אחת ששאלו התלמידים את רבם, 'במה הארכת ימים'. כך שאלו תלמידיו של רבי נחוניא הגדול את רבם, כך תלמידיו של רבי יהושע בן קרחה, וכך גם תלמידי האמוראים, רבי זירא ורב הונא, כולם שאלו את רבותיהם באיזו זכות האריכו ימים. ושם בגמרא כל תנא וכל אמורא ענה תשובה אחרת, למה ובמה זכה לאריכות ימים. יש שאמר בגלל שהיה זהיר בקידוש

ב. כמו שכתב האור החיים הקדוש בפרשת ראה (דברים יג, יח), שסיפרו לו תלייני המלך שהיו שם במרוקו, שיש להם חשק גדול להרוג. מדוע? - כי אחד שרגיל במלאכת הרציחה, יש לו מזה תענוג גדול, והוא מחכה ומצפה מתי יביאו לו עוד משהו והוא יוכל להרוג אותו.

בזה מבאר האור החיים את הפסוק (שם) 'ונתן לך רחמים ורחמך', שהיה מקום לומר שאחרי שישראל ילכו ויקיימו את מצוות התורה לבער עיר הנדחת ויהרגו שם כמה אלפים ורבבות, יקנו בעצמם את התכונה הזו של הרציחה ואת החשק הזה. ולזה באה התורה ואמרה 'ונתן לך רחמים ורחמך', אין מציאות כזו שיגרם לאדם נזק ממצוות התורה, ומי שילך ויקיים את מצוות התורה לבער את עיר הנדחת, אף על פי שלכאורה מעשה אכזריות ורצח הוא שהורגים כל נפש חיה שבעיר, עם כל זה לא יקנה בעצמו תכונת אכזריות אלא אדרבה, 'ונתן לך רחמים', יקנה בעצמו את תכונת ומדת הרחמים.

ג. באמת יש להבין, כשאדם מגיע אל איש זקן ושואל אותו 'למה הארכת ימים', לכאורה זו שאלה שיש בה פגיעה, ואיך שאלו כזאת?! אבל באמת אנחנו צריכים לדעת על מה ולמה שאלו התלמידים שאלה זו 'במה הארכת ימים'. יש אחד שאם תשאל אותו למה הוא רוצה אריכות ימים, הוא ישיב לך 'כדי שאוכל לנסוע עוד שנים רבות לשווייץ, בכל שנה ושנה'... זה פשיטא שאת התנאים והאמוראים לא עניין העולם הזה החלף והבלה מאומה. למה שאלו זאת התלמידים וביררו על האריכות ימים? וביארנו בספר ויחי יעקב (ס"ב) על פי מה שכתב רב סעדיה גאון ז"ל בספרו אמונות ודעות (מאמר י' פרק י"א), שכל מה שמבקשים אריכות ימים הוא בשביל שיוכלו לעסוק עוד בעסק התורה ולקיים עוד ועוד מצוות, וכך

היום. הוא היה עני מרוד, ולא היה לו כסף לקנות יין לקידוש היום. מה עשה? - לקח את האבנט שלו, שבו היה חוגר, ומשכן אותו תמורת מעט כסף כדי שיוכל לקנות יין לקידוש. זו חסידות גדולה, כיון שלכאורה יכל לעשות קידוש על הפת, אבל הוא רצה לעשות את הקידוש דווקא על היין ומשכן את האבנט.

חכם אחר אמר סיבה אחרת לכך שהאריך ימים, לפי שמעולם לא התכבד בקלון חבירו. וכן הלאה יש שם תשובות רבות לשאלה הזו 'במה הארכת ימים', כאשר כל התשובות כולם הם עניי חסידות בדקדוק קיום המצוות, כגון 'לא כיניתי שם לחברי', ועוד ועוד.

ולכאורה יש מקום להתפלל, למה אף אחד מהתנאים והאמוראים לא ענה על השאלה הזו 'במה הארכת ימים', בגלל שעשה דיאטה?!... לכאורה, לפחות אחד מהחכמים היה צריך להשיב על השאלה הזו, 'אתם רוצים לדעת במה הארכת ימים? ובכן, תדעו לכם שאכלתי רק לחם חי, לא עישנתי סיגריות מימי, ולא אכלתי אף פעם מטוגן'... וכי לא כך אומרים היום?! אם תלך לשאול היום איך זוכים לאריכות ימים, מה יאמרו לך?! יגידו לך שאסור לך לאכול לחם לבן אלא רק לחם עם כל הקליפות שלו, או רק את הקליפות לבדם... רק סוכר חום, וכיוצא בזה. למה אף אחד מרבתינו התנאים והאמוראים לא הזכיר משהו מזה, מכך שעשה שחיה בנהר וכיוצא?!

וההסבר בזה הוא פשוט, כמו שמפרש הסבא מקלם. תמיד יש סיבה רוחנית שמפעילה את הסיבה הגשמית, ורבתינו התנאים והאמוראים שיודעים היטב את הענין הזה, באים לברר אצל רבתייהם מה היא הסיבה הרוחנית לאריכות הימים שלו. ולכן גם הם ענו באמת תשובות וסיבות רוחניות, על שהתאמצתי לעשות קידוש על היין, על שלא התכבדתי בקלון חברי, וכיוצא בזה.

זהו ענין של חכם. 'איזהו חכם הרואה את הנולד' (אבות ד, א), בעיני בשר רגילים רואים תמיד את המציאות הגשמית כמו שהיא, אבל באמת בכל ענין גשמי יש מאחוריו סיבה רוחנית המסתתרת, והחכם חותר תמיד לדעת את הסיבה הרוחנית המסתתרת מאחורי הסיבה הגשמית.

הטעם לצרות והיסורים שבאים על עם ישראל

במה דברים אמורים? - כאשר אנחנו רואים בפרשה שלנו את גודל אהבת ה' יתברך לעם ישראל וכמה הוא רוצה בטובתם, וכאשר אנחנו רואים את הפסוק (במדבר כג, כא) 'לא

להשיג עוד קרבה ועוד דיבוק בהקב"ה. ובהיות זה צורך רוחני כדי להתקרב ולהדבק יותר בהקב"ה, אין בזה שום פגיעה ושום בזיון.

הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך ב', וכותב שם רש"י: הוא נדרש מדרש נאה, לא הביט הקב"ה אוון שביעקב כשהן עוברים על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהם עוברים על דתו, אינו מביט על החסרונות והפגמים שלהם אלא אדרבה, 'ותרועת מלך' מלשון רע וידידות לישראל, וחיבה יתירה יש להקב"ה לישראל, אם כן אנחנו צריכים להתבונן במאורעות הזמן, איך יתכן שקורה מה שקורה, ודם ישראל נשפך כמים. הרי זה אומר דרשני! כאן אנחנו רואים איך שהקב"ה מציל את עם ישראל מידי בלעם הרשע, ומשנה את סדרי הטבע לבטל את הנהגת הכעס באותה התקופה, ובחז"ל כתוב (סנהדרין קה:) שכמין חכה נתן הקב"ה על פיו של בלעם, שלא יוכל להוציא מפיו מילה אחת שלא ברצון ה' יתברך. זו היא מכח האהבה העצומה של הקב"ה לעם ישראל, אשר כמו שראינו הקב"ה מזהיר אותנו 'עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור', אנחנו מצווים על הידיעה הזו של אהבת ה' יתברך לעמו ישראל. ואם כן מה הביאור בכל האסונות הנוראים שבאים על עם ישראל?! לבוא ולתלות את זה בסיבות גשמיות, אין זו האמת, כי לכל סיבה גשמית יש סיבה רוחנית המפעילה אותה, וכמו שראינו. מהם הסיבות הרוחניות? מדוע למרות כל האהבה העצומה הזו של הבורא לישראל נתכים עלינו צרות ויסורים שכאלו?!

נתבונן ונלמד בדברי רבותינו בזהר הקדוש בפרשת שמות (דף יב:). הכתוב אומר (שמות ב, ה): **ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור, וכידוע וכמפורסם מה שהיה עם בתו של פרעה שירדה לטבול לשם גירות כמו שאמרו רבותינו (סוטה יב:), והושיטה את ידה והצילה את משה רבינו. אבל רבותינו כאן דרשו את המקרא הזה בהבנה חדשה, 'ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור', בשעתא דהו פסקי ישראל מאורייתא מיד ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור, הות נחתת מידת הדין לאסתחאה מדמא דישאל על עלבונה דאורייתא.**

כאן אומרים רבותינו דבר נורא. 'בת פרעה' היא מדת הדין, כי 'פרעה' הוא לשון פורענות. על מה באה פורענות? - כדברי רש"י במסכת גיטין, פורענות הוא מלשון עונש. מדת הדין באה לפרוע ולרחוץ 'על היאור', 'יאור' לשון אורייתא, התורה הקדושה. בשעה שישאל 'פסקי מאורייתא', מפסיקים מעסק התורה, מיד ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור, נחתת מידת הדין לאסתחאה מדמא דישאל, לרחוץ מדם ישראל, על עלבונה של תורה.

התנא אומר (אבות ב, ז) 'מרבה תורה מרבה חיים'. אין זה לתפארת המליצה לבד, אלא הוא כפשוטו ממש, שברבינו עסק התורה אדם מרבה חיים לעצמו ולמשפחתו, ולא רק לעצמו אלא גם לכלל ישראל. והחזון איש מדגיש בהרבה מאגרותיו, שמה שאדם צריך להרבות בתורה אין זה רק בשביל התועלת האישית שלו, כי עיקר העיקרים הוא להוסיף זכויות עבור כלל ישראל. אנחנו נמצאים במצוקה נוראה, בתוך ים של שנאים ואויבים, ואנחנו

צריכים בזמן כזה זכויות רבות, ובוודאי שלא לתת מקום למדת הדין לפרוע ולרחוץ בדמא דישראל. במה זה תלוי? - בעלבונא דאורייתא.

אוי להם לבריות מעלבונה של תורה

מהו עלבונה של תורה?! הנה אומרת המשנה במסכת אבות (פ"ו, ב), **בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה**. ולכאורה יש מקום לשאול, וכי מיישהו שמע את הבת קול הזו שמכרזת ואומרת 'אוי להם לבריות מעלבונה של תורה'?! היום הדור הזה הוא דור של סקרים ושקרים... ובכן, לך ותעשה סקר בין אנשים אם מיישהו שמע את הבת קול הזו. מיישהו יאמר שהוא שמע! שמעו שהדולר עלה... אבל את הבת קול הזו שמכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, אף אחד לא שמע. ואם כן, הרי זה תימה רבתי, לאיזה טעם הבת קול הזו יוצאת ומכרזת?! הרי זו כברכה לבטלה! **אבל** באמת, אמר רבינו הבעל שם טוב, זה לא נכון. כולם אכן שומעים את הבת קול הזו שמכרזת ואומרת 'אוי להם לבריות מעלבונה של תורה', אלא שצריכים אנחנו להטות אוזן להכרזה הזו. מה היא ההכרזה הזו?! - זו אותה הלחישה שכל אחד ואחד שומע בתוך תוכו הרבה פעמים, הלוחשת לו ומדברת על לבו "חבל על הזמן. הרי כבר יש לך שערות לבנות", בוא ותדאג קצת לעניינים הרוחניים שלך. כל הזמן אתה מתעסק בענייני החומר והגשמיים שלך, ומבטיח שאחרי שתשיג דבר פלוני ופלוני תלך ללמוד תורה. כבר שנים שאתה מבטיח את זה, משיג כפלים ועדיין לא בא לישיבה לעסוק בתורה. מספיק, בוא ותעסוק קצת בדברים שהם למעלה מן השמש, בקניינים הרוחניים". הלחישה הזו, אמר הבעל שם טוב, היא היא הבת קול היוצאת מהר חורב בכל יום ויום ומכרזת ואומרת 'אוי להם

ד. הגר"א בעת זקנתו פגש פעם את אחותו, אחרי חמישים שנה שלא התראו זה עם זה. חמישים שנה זה תקופה ממושכת, וכשנפגשו בירך עליה הגר"א את הברכה הנזכרת בשלחן ערוך (או"ח רכ"ה ס"א) שעל אדם לברך על חבירו שלא ראה אותו הרבה זמן.

אחרי שבירך את הברכה, אמר לה הגר"א, 'אחותי היקרה, תראי, השער שלי כבר לבן. זו התראה מן השמים שאין כבר הרבה זמן... אין לי זמן עכשיו לשבת ולדבר ארוכות על מי שנולד ומי שנפטר, ואני מוכרח ללכת לעסוק בתורה. בעולם הבא יהיה לנו זמן לדבר, אבל עכשיו אין לי זמן. לכי אל אשתי, שהיא פטורה מתלמוד תורה, ותדברי איתה' (ספר הגאון החסיד מוילנא דף י"ח). היום אחד שלא התראה עם חבירו חמשה ימים, צריך לדבר איתו שבוע שלם... אבל הגר"א שלא התראה עם אחותו חמישים שנה, לא יכל לדבר איתה דבר. מדוע? - כי אין זמן. 'אין אבדה כאבדת הזמן' אמרו רבותינו הקדמונים (מדרש שמואל אבות פ"ה, כג), ובכל רגע אתה יכול לסגל ולאסוף לך חיי נצח, ואיך תבלה ותוציא אותם על עולם בלה, על הבל הבלים!?

לבריות מעלבונה של תורה'. אלא מאי? - יש אחד שכששומע את הלחישה הזו, הוא רוצה לבטל ולעקור את ההערה הזו, והוא אומר לעצמו 'זה הרהורי שווא, לא שמעתי כלום'. הוא אף מביא ראיה לדבריו - הולך אל חבר שלו ושואל אותו 'שמעת משהו?! וכשהוא משיב בשלילה הוא שמח, 'הנה, זה ראיה שלא שמעתי כלום, ולא היו זה אלא דמיונות'...

כל אחד שומע את הבת קול הזו ששואלת אותו מעת לעת מה עם העלבונה של תורה. ומה זה עלבונה של תורה? - עצם זה שאדם לא לומד, וכמו שראינו כאן בזהר הקדוש, כשישראל פסקי מאורייתא - זה עצמו 'עלבונא דאורייתא'. ומדוע? - כי איך יתכן שלצרכי הגוף שלך אתה דואג, ולנשמה האלוקית שלך אתה לא נותן כלום?! אין זה אלא כי אתה לא נותן ערך לתורה ומזליל בה. הרי אם אדם היה זוכה לביקור מלכותי של המלך, מכניס אותו לבית, מושיב אותו בכסא ליד השלחן ונפנה לעסקיו בלי להתייחס בכלל אל המלך שיושב שם. יש לך עלבון גדול מזה?! המלך יושב אצלך, איך אתה משאיר אותו לבדו ולא מתייחס אליו?! התורה מבקשת מהאדם, בוא ותלמד אותי, בוא ותתן משהו לנשמה שנמצאת בתוכך, ותעשה נחת רוח לממ"ה הקב"ה. יש לך עלבון גדול מזה, שאדם לא שת לבו לכל זה וממשיך לעסוק בהבלים אשר לא יועילו ולא יצילו!

ואם ישראל לא שמים אל לבם את העלבון הזה של התורה, חלילה וחלילה יורדת מדת הדין מיד 'לאסתחאה בדמא דישראל', כדברי רבותינו. ומוסיף הזהר לפרש את המשך המקראות שם: 'ונערותיה הולכות על יד היאור', מי הם אלו הנערות? **אילין אומיא**, אלו אומות העולם, **דאינון אזלין ורדפין אבתריהו**, הם הולכים ורודפים את ישראל, 'על יד היאור', על **סיבת עלבונא דאורייתא**, בסיבת עלבון התורה. כשיש את הצער ואת העלבון הזה שמעליבים את התורה, יש רדיפות מידי האומות. ואינון דמורים בה, דרפוי ידיהו מינה, הרדיפות האלו נגרמות מאותם אלו שמתרפים מן התורה.

זה הסוד וזו התשובה למה ששאלנו מקודם. הקב"ה אוהב אותנו מאד מאד, כמו שראינו בפרשה, ואם כן מה פשר כל הצרות הבטחוניות והכלכליות שפוקדות אותנו?! הרי לא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא (ברכות ה:), ואחנו לא יכולים להסתפק באמירה של 'כן, כן, צריכים להתעורר' ולהמשיך הלאה. אנחנו חייבים לעשות מה שכתב הרמח"ל במסילת ישרים (פרק שלישי) לפשפש ולמשמש במעשינו. והנה, כאן גילו לנו רבותינו את הסיבה לדבר. מי נותן לאומות את הכח לפגוע בישראל? - 'ונערותיה הולכות על יד היאור',

ה. הפשפוש הוא הבדיקה הכללית באיזה מקום האדם נמצא, אם הוא שומר את כל גדרי התורה, או עובר חלילה על רצון ה'. והמשמוש הוא השלב השני, שאפילו במצוות שאדם כבר עושה צריך משמוש פרטי בהם בכל דבר, לראות אם הוא עושה אותם כדבעי.

אנחנו, כן אנחנו עצמינו נותנים להם את הכח הזה, באמצעות כך שאנחנו מתרפים מעסק התורה.

כך ראינו בשעה שנכנס טיטוס והחריב את המקדש, ואמרו לו, אל תתפאר ואל תתגאה, כי לא אתה החריבת את המקדש, אלא קמח טחון טחנת (מדרש איכה א, מא). אתה הרסת קירות אבן בעלמא, אך לא נגעת ולא פגעת בבית המקדש עצמו. מי הרס את בית המקדש הרוחני עצמו, בקדושתו ובמעלתו? - כלל ישראל. כשישראל עשו מה שעשו בדור ההוא שלא כדין, הסתלקה הקדושה ונחרב המקדש, ולטיטוס לא נותר אלא להחריב את הכותל הגשמי.

כח התורה לעקור ולבטל כל משחית

כלל ישראל עצמם בפעולתם הם שמכריעים את ההווה הגשמי, כי כמו שראינו למעלה מאחורי כל סיבה גשמית מסתתרת סיבה רוחנית. כשכלל ישראל בטלים ורפויים מעסק התורה, הנה הם בעצמם נותנים את הכח ואת העוז לאומות העולם לפרוע בהם ולרדוף אותם. מה שמוטל עלינו הוא להוסיף חיילים לתורה, לקיים דברי התנא במסכת אבות 'מרבית תורה מרבית חיים', ולהוסיף זכויות בשביל כלל ישראל.

הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל מביא בספרו נפש החיים (ש"ד פכ"ה) את דברי רבותינו (תנא דבי אליהו זוטא פ"ה) על הפסוק (ש"א ב, ח) 'כי לה' מצוקי ארץ תשת עליהם תבל', שבכל יום ויום עומדים ויוצאים כתות של מלאכי חבלה לחבל את כל העולם. מדוע? - מפני מה שאמר התנא במסכת אבות שאדם שעובר עבירה בורא פרקליט רע שעומד ומקטרג. בגלל העוונות והחטאים שנעשים בעולם עומדים בכל יום ויום כתות כתות של מלאכי חבלה שרוצים לרדת ולחבל בכל העולם כולו, ומה מגן על העולם מפניהם?! הרי אנחנו רואים שיש קיום לעולם! אומרים רבותינו במדרש, אותם התלמידי חכמים שיושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקים בתורה, הם הם שמבערים את מלאכי החבלה הללו, מסלקים אותם ומונעים מהם מלהפיק את זממם.

יש אחד שקובע עתים לתורה, אבל רק פעם אחת בשנה. מתי? - ביום היארצייט של אבא שלו. ויש כאלו שגם את שוכחים, ולא מזמן התקשר אלי מישור ואמר 'שכחתי את היארצייט של אבא שלי, מה לעשות?! הנשמה שלו עלתה או לא עלתה?!'... היצר הרע גם את זה יכול לעשות, להשכיח מאדם גם את הידיעה הזו. אדם צריך לבוא לשיעור תורה בקביעות, וגם כשהוא מגיע לשיעור תורה עליו למשמש ולראות איך הוא בא לשיעור. יש אחד שיכול להגיע לשיעור ביד עם הקופה שלו... הרב מוסר את השיעור, והוא בשלו, עוקב אחרי המספרים והחשבונות העולים ויורדים... כשאתה מגיע לשיעור תורה תבוא בחשק ובחיות, תטה אוזן, 'שמעו ותחי נפשכם'. כי זה הקנן האמיתי לעד ולנצח נצחים!!

אדם בעיניו הגשמיות לא רואה מה הוא פועל בעסק התורה שלו, וכמה טובה וברכה הוא מביא לעולם בזמן שיושב ושומע שיעור של תורה. אם היינו חיים יותר את הידיעות שלמדו אותנו רבותינו איך כלל ישראל כולו ניזון ומתקיים בזכות עסק התורה שלנו, אם היינו רואים לנגד עינינו כי 'מרבה תורה מרבה חיים', מונעים צרות ויסורים ומביאים לעולם שפע של טובה, לא היינו מפסיקים ללמוד. אז נכון שבעיני הבשר שלנו אנחנו לא רואים את זה, אבל מה בכך?! עיני השכל שלנו צריכים לראות את הידיעות הללו שלימדו אותנו רבותינו, ועלינו לחיות את זה.

אם אנחנו כולנו נתחזק במצוה הזו של עסק התורה, שהיא המביאה לכל הברכות כולם, והיא גם המביאה את האדם לידי תשובה, נראה בחוש את אהבתו של ה' יתברך לבניו, ונראה בחוש איך שיתמעטו הצרות והיסורים.

כל הקנינים הרוחניים תלויים בעסק התורה

רק על ידי עסק התורה אדם יכול לעשות תשובה, להתקרב אל בוראו ולכפר על עוונותיו. אי אפשר שאדם יעשה תשובה אמיתית בלי שיהיה לו את התורה, וכדברי רבותינו (זהר הקדוש ח"ג דף פט: ועוד), **מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא ומאן דקריב לאורייתא קריב לקודשא בריך הוא**. אם אתה רוצה להיות קרוב להקב"ה, שזהו עיקר העיקרים, כמו שנאמר (דברים י, כ) 'ובו תדבק', אתה חייב להיות אחוז ודבוק בתורה. ולכן כשרבותינו אנשי כנסת הגדולה תקנו לנו ברכה על ענין התשובה, פתחו אותה במילים 'החזירנו אבינו לתורתך'. מדוע? - כי בלי תורה, גם תשובה לא תהיה לאדם. והרבה סיבות יש בדבר, גם מפני שאם אדם רחוק מתורה לא ידע על מה לעשות תשובה, והיצר יכול לתעתע באדם שיחשוב על מצוה שהיא עבירה ועל עבירה שהיא מצוה, וגם מפני שעצם עסק התורה מחברת את האדם אל בוראו ומקרבת אותו אליו. וכך זה לא רק לגבי תשובה, אלא כל מעלה וכל קנין רוחני מקניני העבודה - אי אפשר להשיג אותו בלתי באמצעות התורה הקדושה.

ו. וכמו שאמרו רבותינו (פסחים ב:) שהעולם הזה דומה ללילה, וכתב המסילת ישרים (פרק שלישי), צא וראה את יופי המשל, איך שרבותינו הגדירו בדיוק ובדקדוק את העולם הזה. למה? - כי כשאדם הולך בחשיכה ובעלטה, יש שני קלקולים. הקלקול הראשון הוא שבגלל החושך איננו יכול לראות כלום. אבל יש קלקול גדול מזה, שמתחלפים לו בחשיכה הדמויות. הוא רואה עמוד וחושב שזה אדם, כורע ומשתחוה לו ומקדם אותו בברכה 'שלוש עליכם'... וכשרואה אדם - חושב שזה עמוד. זה מה שעושה היצר הרע בעולם הזה שדומה ללילה. בתחילה הוא מסמא את עיני האדם שלא יראה ולא יבחין בכלום, ואחרי זה מוסיף קלקול כפלים, על מצוה הוא מזהיר את האדם שלא יעשה אותה כיון שזו עבירה היא, ועל עבירה הוא אומר לו 'הרי זו מצוה למהדרין, רוצ' ותעשה אותה מהר'. ורבינו האור החיים הקדוש זצ"ל (ויקרא כ"ו ג) מביא סיפור מבהיל על דברים כאלו. עיין שם.

הנה בכל יום אנחנו מזכירים את המצוה העצומה והיקרה של אהבת ה' יתברך, 'ואהבת את ה' אלהיך'. שואלים רבותינו (ספרי ואתחנן פסקא ל"ג), איך אדם יזכה למצוה הזו? אם אדם יאמר ללב שלו: 'לב לב, אני מצווה אותך לאהוב את ה' יתברך'. הלב ישמע? - הלב יאמר: 'מצטער, כל העמדות תפוסות'... מה אדם יעשה כדי להפוך את הלב שלו ללב שומע? איך יגיע ל'ואהבת את ה' אלהיך'? על ידי 'והיו הדברים האלה'. על ידי לימוד התורה, על ידי השתתפות בשיעורי התורה וקביעת עתים לתורה, שיפתחו את הלב ויקרבו את האדם לה' יתברך.

אחד מגדולי ירושלים היה הגה"צ רבי מוט"ל דיין זצ"ל, והוא היה מפרש את מה שאנחנו אומרים בתפילה 'הוא יפתח לבנו - בתורתו', איך הוא יפתח את הלב שלנו? - בתורתו, על ידי התורה. כי המפתח ללב הוא התורה, ועל ידי לימוד של דף גמרא אדם יכול לפתוח את הלב שלו, להתקרב להקב"ה, להכניס בלבו אהבת ה' יתברך, לעשות תשובה ולהגיע לכל המעלות הרוחניות. ובפרט, כמו שראינו כאן בדברי הזהר הקדוש, אם נתחזק יותר ויותר כפלים לתושיה בעסק התורה, נמנע את המצב הזה של 'ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור', ונסלק מאתנו את מדת הדין המתוחה. הרי אנחנו רואים את המצב האיום ונורא, ואם אנחנו רוצים ישועה ופתרון, עלינו להרבות עוד ועוד. וכך שמעתי מאחד מגדולי הדור כשהייתי אצלו לא מזמן, שאין לנו אלא להרבות עוד בתורה, בשיעורי תורה, ובתפילה, וה' יהיה בעזרנו אמן ואמן.

חידו"ת פרשת בלק

א. בענין המלאך גבריאל

י"ז תמוז יה"ל תשמ"ג.

במדבר (כ"ב ל"ה): "ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לנגדי".

ובתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל: "הנה אנכי יצאתי לשטן, יצאתי ממדתי, ממדת הרחמים, שמלאך רחמים היה. מלאך הויה בדרך, בגימטריה גבריאל המלאך" עכ"ל.

והנה ריש דבריו שהמלאך היה מלאך רחמים, מקורו בדרשתם שם בבמדבר רבה (פ"כ ס"א) שאמרו "מלאך של רחמים היה ונעשה לו לשטן", עיין שם.

אבל מה שסיים בעל הטורים שהוא גבריאל המלאך, יש לי להבין שהלא המלאך גבריאל אינו מלאך רחמים, אלא מלאך הגבורה והדין כנודע, ועיין שבת (נ"ה א'), ובמדרש ויקרא רבה (פכ"ו ס"ח), ובמדרש איכה רבתי (פ"ב ס"ג) **המלאך הקשה זה גבריאל**, ובספר תיקוני זהר (תקן ע' דקכ"ו ע"א) גבריאל שר הגבורה ועוד, ועיין בארוכה בספר מלאכי עליון (ערך גבריאל), וי"ל.

וזו לשון רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (כ"ג כ'): "ודעת הרמב"ן ז"ל במלאך שר הצבא שחזר בימי יהושע שהיה גבריאל, ומשה כל ימי חייו הוא הממלא מקומו של גבריאל השר, כנרמז בפסוק כאשר ירים משה ידו **וגבר** ישראל, ובימי יהושע חזר למקומו ללחום מלחמת ה' בעד ישראל, והוא גבריאל הנלחם להם, ועל כן נראה ליהושע וחרבו בידו שנאמר וחרבו שלופה בידו, ולכך תמצא שם נקמות גדולות באבוד האויבים במיני נקמה מחודשים מאד, וכענין שכתוב (יהושע י') וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים עד עזקה וימותו, גם בענין אבדן המלכים ההם, והיתה מדת הדין מתוחה בהם להאבידם בגוף ובנפש מה שלא תמצא כן במלחמה שעשה משה, שלא יזכיר בהם הכתוב כי אם אבדן הגופות והחריםם, כענין שכתוב במלחמת סיחון ועוג (דברים ג') החרם כל עיר מתים הנשים והטף, ולא הזכיר שם נפש כלל, אבל במלחמת יהושע הזכיר נפש בכל מלחמותיו, ובכל הערים אשר לכד, והנה בכל אחת ואחת הזכיר נפש, ובסוף הזכיר (יהושע י') ואת כל הנשמה החרים, לבאר כי אין צריך לומר שהשמיד הגופות וכלה אותם, כי גם הנשמות החרים שתהיינה נכרות מן העולם הבא, ועל כן הוצרך ללכת עמו המלאך הזה שהוא שר הגבורה להיות על ערי האויבים תחת אלהי ה' הצבאות ויפלו לפני ישראל לאלפים ולרבבות, והאל יזכנו לראות מתורתו" עכ"ל. ועוד עיין רבינו בחיי בראשית (י"ח ב', וי"ט כ"ד), ושמות (ט' י"ד, ול' י"ג) ובמדבר (ו' כ"ז), ודוק.

והאיר השי"ת עיני ומצאתי בביאור רבינו בחיי ז"ל בראשית (ג' כ"ב) שכה כתב: "ולומר לך כי אף על פי [שגבריאל] שהוא שר הגבורה כח הרחמים יש בו לזכות הזכאי, ואין כח הרחמים נפרד ממנו, כלבוש החגב הזה שהוא מעצמו ואינו זז ממנו לעולם" עכ"ל.

ובזה יתבאר הענין היטב ויעלו יפה דברי רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל ודוק. [ועיין היטב בדברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל לתורה בקובץ "דעת זקנים" שמות (י"ד כ"ט) ודברים (ל"א כ"ו), והבין].

עוד כתב בעל הטורים בראשית (א' כ'): "יעופף, שנים במסורת, הכא ועוף יעופף, ואידך ובשמים יעופף, והוא שאמרו (ברכות ד' ב') גבריאל בשמים" עכ"ל.

וגם זה יובן היטב עם דברי רבינו בחיי בראשית (א' כ"א): "ובמדרשו של רבי שמעון בן יוחאי ראיתי, ועוף זה מיכאל שנאמר ויעף אלי, **יעופף זה גבריאל שנאמר מועף ביעף**, על הארץ זה רפאל, על פני רקיע השמים זה אוריא"ל עכ"ל. ודוק.

ב. בענין ויזבח בלק בקר וצאן

ח"י תמוז תדש"מ.

במדבר (כ"ב מ'): "ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר אתו". ותרגם אונקלוס: "ונכס בלק תורין ועאן ושלח לבלעם" וכו'.

ופירש רש"י ז"ל: "בקר וצאן, דבר מועט בקר אחד וצאן אחד בלבד" עכ"ל. [ומצויין מקורו למדרש שם].

ולא ידעתי מאי קא קשיא ליה לרש"י ז"ל ואמאי הוזקק לפרש כן, וכעת אין תחת ידי שום מפרש לפירוש רש"י, רק עיקר שפתי חכמים.

ויתבן דכוונת רש"י ז"ל דבא לשלול שלא נפרש דהאי "בקר וצאן", פירושו הרבה בקר וצאן, אלא שדרך התורה להוציא כהאי גוונא בלשון זה, וכמו "והדגה" אשר ביאור מתה (שמות ד' כ"א) שפירושו "והדגים" אשר ביאור, וכמו שכתב רש"י קידושין (י"ח א') ורש"י ירמיה (ו' ו'), ועיין עוד רש"י בראשית (ל"ב ו', ומ"ט ו'), גבי ויהי לי שור וחמור.

ונימא דהוא הדין להכא דמאי דכתיב בקר וצאן, הכוונה להרבה בקר וצאן, והכי מסתבר שהרי בלק עשיר גדול היה ורצה לתת הרבה לבלעם, קא משמע לן רש"י ז"ל דלא היא, אלא כאן בקר וצאן היינו דבר מועט, בקר אחר וצאן אחד, זה נלע"ד בס"ד.

אלא שהיא גופא צ"ב דמנא ליה לרש"י ז"ל לפרש כן, ואולי בקר וצאן היינו באמת הרבה בקר וצאן, וכן באמת תרגם אונקלוס, ונכיס בלק **תורין ועאן** לשון רבים ולא תרגם **תורא וענא** לשון יחיד, וצ"ע.

ועיין עוד מה שכתבנו בהאי ענינא בחיבורי הנכחי לעיל (סימן נ"א) בענין ותעל הצפרדע וצרף לכאן.

ויש לעיין לעת הפנאי במפרשי רש"י ז"ל, ורשמתי למזכרת היום יום רביעי ח"י תמוז יה"ל תדש"מ לפ"ק.

ג. בענין עצת בלעם הרשע

כ"ד תמוז תשמ"ג.

במדבר (כ"ד י"ד): "ויאמר בלעם אל בלק וגו', ועתה הנני הולך לעמי, לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך ישראל באחרית הימים".

היום יום שלישי כ"ד תמוז תשמ"ג זכיתי בס"ד לספר היקר ונכבד ישמח משה על התורה, ועיינתי שם בפרשת בלק, וראיתי שכתב שם (ד"ה איעצך, דע"ה סע"ב): "במוצאי חג השבועות אלי דבר יגונב בחלומי, דרבינו האריז"ל חי ל"ד שנה, משום דתיקן מה שקלקל בלעם הרשע בל"ד שנים דחי, כמבואר בסנהדרין (ק"ו רע"ב כצ"ל) דחי בלעם ל"ד שנה. ואתבונן בבוקר והנה הוא אמת, דבלעם הרשע פעל את ההשמדות על ידי חטא פעור נפער לגזור עליהם שמדיות, והיינו איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך ישראל באחרית הימים, ורבינו האריז"ל תיקן שלא יהיו שמדיות, והבן זה" עכת"ד, והוא דבר פלא.

איברא שצ"ע כוונת דברות קדשו, חדא דבתלמוד שם מבואר שעל קברו של בלעם היה כתוב שנהרג בן ל"ג שנה, ולא בן ל"ד שנה, ואף לפי דברי רב חנינא שם אינו מבורר אם בן ל"ד או ל"ג שנה היה עיין בתלמוד שם, ויש ליישב.

ותו אף מה שכתב הגאון ישמח משה ז"ל שרבינו האריז"ל נפטר בן ל"ד שנה, בענייני תמוה אצלי, שהרי נודע שרבינו האריז"ל נפטר בן ל"ח שנה, וכן כתב מהר"ח ז"ל עצמו, וכן כתב בספר טוב מצרים (מערכת יו"ד אות כ"ט) ועוד, וצ"ע.

ועיין לגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים (ערך רבינו יצחק לוריא אשכנזי) שכתב שרבינו האריז"ל נצוץ משה רבינו ע"ש, ועיין בבא בתרא (ט"ו א') **משה רבינו** כתב ספרו ופרשת **בלעם** ע"ש ודוק. [ועיין שו"ת מהרי"ל דיסקין זצ"ל בחלק הכתבים (דף ע"א עמוד ג') ביאור יקר ונפלא בזה].

וביום שלישי ז' אלול תשמ"ג היה אצלי הרה"ג רבי מנחם זכריה זילבר שליט"א מגוא יארק, ומידי דברי עמו הראיתי לו הכתוב לעיל, ואמר לי שכבר נודע הדבר בין החיים, והגה"ק אדמו"ר מהרי"ט מסטמאר זצ"ל בשו"ת דברי יואל נשאל לבאר דברי זקינו הגאון בעל ישמח משה הנ"ל, והשיב ששלש השנים הראשונות של האדם אינם עולים בחשבון כידוע בגדר **שלש שנים ערלים** יהיו לכם, עד כאן שמעתי ממנו שליט"א.

ואין הספר הנ"ל תחת ידי לראות דברי קדשו בשרשן, כי אכתי פש לן חד שנה, ועיין בשערי תשובה על שלחן ערוך או"ח (סימן י"ז סק"ב) שכתב משם האליה רבה דיש להלביש לקטן טלית קטן כשיודע לדבר, ולפחות מחויב להלבישו כשיגיע לבן שלש שנים, וסימן כי האדם עץ השדה וכמו שלהעץ הוא שלש שנים ערלה וכו' ע"ש ודוק.

ודע שראיתי בספר בגד אהרן (מערכת מ' אות ק"ל) שהביא דברי רבינו מהרש"א ז"ל שכתב יצר הרע בא לאדם מכח הערלה שהיתה בו קודם שנימול, והנולד מהול אין לו יצר הרע ע"ש.

ולא ציין היכן כתב כן המהרש"א ז"ל שנוכל לראות דברים בשרשן, וכעת אין הזמן נותן לחפש,

אבל היא הקדמה חדשה ומופלאה, ועיין באבות דרבי נתן (פ"ב ה"ה) אמרו שבלעם הרשע נולד מהול, ולא היה מי ששלט בו יצר הרע כמוהו כמפורסם.

ואולי שאני גויים דאף המולים שבהן חשיבי כערלים כאומרם בנדרים (ל"ב ב'), ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ב' אות כ"ט), ומה שכתבתי בחיבורי טל חיים (סימן כ"ט) ע"ש.

ועיין בבא בתרא (י"ז א') שאמרו שלשה לא שלט בהן יצר הרע אברהם, יצחק ויעקב, ולרכינו מהרש"א ז"ל כל הנולד מהול אין לו יצר הרע שישלוט בו, ותו נשים דלדינא חשיבי כמהולים כאומרם בעבודה זרה (כ"ז א') לא יהיה להם יצר הרע, ועיין וי"ל.

ד. בענין תועבת בני מואב

ט' כסלו תדש"מ.

במדבר (כ"ה א'): "וישב העם בשיטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב, ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן, ויצמד ישראל לבעל פעור".

ופירש רש"י ז"ל: "וישתחוו לאלהיהן כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמע לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה".

ומבואר יוצא לנו דאלהי מואב היה **דפעור**, וצריך לי עיון דבכמה מקומות מבואר יוצא **דכמוש** הוא היה אלהי מואב, כמפורש שם בספר במדבר (כ"א כ"ט): "אוי לך מואב אבדת עם כמוש", וכן בספר מלכים א' (י"א ז'): "לכמוש שקוץ מואב", ועוד שם (פסוק ל"ג): "לכמוש אלהי מואב", וכן בספר ירמיה (מ"ח ד', וי"ג ומ"ו) וצ"ע.

ולכאורה בעל כרחין צריך לומר דהא והא איתא, ומואב היו עובדים כמה מיני עבודה זרה, גם פעור וגם כמוש, וכעין זאת מצאתי כעת בביאור רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל במדבר (כ"א כ"ט) שבני עמון עבדו לאלוהם מלכום וגם לכמוש עיין שם.

ואם כנים אנחנו בזה והיתה רשות נתונה, היה אפשר לפרש בס"ד כמין חומר הנך קראי דספר במדבר (שם): "ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן", והדבר טעון ביאור דאין עבודת **פעור בהשתחואה אלא בפעירה**, כנודע, ועיין תרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם, ועיין מה שביאור מפרשי התורה שם מהר"ם אלשיך ז"ל בביאורו, ובספר בעלי ברית אברהם, ולרכינו חיים ׳ן עטר בספר אור החיים הקדוש שם, ולגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם ועוד.

אבל לפי דרכינו דלמואב היו כמה סוגי עבודה זרה דהיינו כמוש ופעור וכמשנ"ת, יובן היטב, דהכא בקרא **וישתחוו לאלהיהן**, לא מדובר בעבודה זרה דפעור, אלא מיירי בתועבת **כמוש** דאכן עבודתו היה **בהשתחואה** וכמפורש בספר מלכים א' (י"א ל"ג): "**וישתחוו וגו' לכמוש אלהי מואב**" וגו', וקרא דספר במדבר "ויצמד ישראל לבעל פעור", היינו בעל פעור ממש ולו אכן פעור, דוק עיין.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

קסד.

צוואה

ועוד בתוכחת חיים שם (דף י') חזר וכתב: "אין שייך באזהרות הדינים שמוכיח אדם לחבירו שום הקפדה וצער דלא מסמנא מילתא ואגואריאמינטו כי זה הוא דרך נשים שדעתן קלה ולא לבן אדם שהוא בעל שכל, כי יתן אל ליבו ענין המיתה ויסורי הגיהנם כדי להיות לבו תמיד קשור ביראת ה' כל היום, וכבר אמרו בספר הזהר הקדוש ח"א (דר"כ ע"א): "זכאי חסידי בכל יומא ויומא מסתכלי בלבייהו כאלו ההוא יומא מסתלקי מעלמא, ועבדין תיובתא שלימתא קמי מאריהון, ולא יצטרכון למלה אחרא, זכאה חולקהון בעלמא דין ובעלמא דאתי", וזה בדוק ומנוסה אצל רבים כי כל עוד תמיד לנגד עיניו יום המיתה - יותר ויותר יהיה לו אריכות ימים, ומילתא בטעמא כי על ידי שהוא זכר יום המיתה תמיד הוא עושה תשובה וכנ"ל בדברי ספר הזהר וגדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם כדאמרו ביומא (פ"ו ב') "עכ"ל ודוק. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (עך קבר)].

בספר היקר שו"ת צור יעקב ח"א (ר"ס צ"ד) מהגאון המובהק ז"ל מפראבוזנא הובאה שמועה משם צדיק אחד ז"ל שעשיית צוואה בכל יום סגולה לאריכות ימים עיין שם. ועיין בספר היקר והקדוש פלא יועץ (עך צוואה) מה שכתב במעלת וסדר כתיבת צוואה עיין שם. ועיין בספר והארכת ימים (אות קס"ח דף קנ"ט) ע"ש.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בהקדמת ספרו תוכחת חיים ספר שמות (דף ח'): "בהיות האדם ירא וחרד מיום המות לא יחטא, וזוכה להאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, וכבר אמרו בברכות (ה' א') יזכיר לו יום המיתה, ואם יש בני אדם שהם מקפידים כשמזכירים להם יום המות ודברי מיתה וכריתות, כי לא מסמנא להו מילתא, והם מצטערים (ונקרא בלע"ז אגואריאמינטו) - חס וחלילה שיעלה כן על דעת בן אדם שהוא בעל שכל, כי מה שנזכר בתורה מיתות וכריתות ועונשים הוא כדי שיזהר בהם האדם ויזכה לחיים" עש"ב.

קסה.

צוואת רבינו יהודה החסיד

וביאור דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל הוא, שבשנת תקצ"ב ושנת תקצ"ז היו מגיפות חולי רע רח"ל בעירו אזמיר, וכדכתב הוא ז"ל בספרו תוכחת חיים ח"א (פרשת לך לך דף ס"ד), והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל השמיענו שרוב המתים במגיפות הללו - היו

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים (פרשת במדבר דף ק' אות ה'): "אל תהא מיקל בצוואת רבינו יהודה החסיד יזע"א בשום צד, כי רוב שמתו בשנת תקצ"ב ותקצ"ז, היו ממה שעברו על הצוואות, ועיין יוסף אומץ (סימן ל"ז) שכתב כיוצא בזה ע"ש."

קדשו של מרן ראש ישיבת "פורת יוסף" המעטירה, דודי הגאון רבי יהודה צדקה שליט"א, שהוא יודע בבירור שאחד קצץ אילן סרק, אילן ערבה, ולאחרי זה נפטר רח"ל, ותלה דבר זה משום שעבר על צוואה זו רח"ל.

והיינו שהעיד וכתב בנו הגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספר צוואה מחיים (אות נ"ד) על אביו גאון עוזינו רבינו חיים פאלאג'י ז"ל שהיה: "מקרב את קרוביו ביתר שאת בצרתם ובשמחתם, ומרחם עליהם, ולא ראיתי אדם מקרב את קרוביו כמוהו, חוץ מצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל בעניני חיתון", ע"ש.

ובן שם בצוואה מחיים (אות ל' דכ"א רע"ב) הוסיף כתב והעיד רבי אברהם פאלאג'י ז"ל על אביו רבינו חיים פאלאג'י ז"ל: "והיה נזהר הרבה בצוואת רבינו יהודה החסיד, ולא רק בצוואותיו על הבנינים, אלא בכל צוואותיו היה נזהר מאד" עיין שם.

והנה אודות חיוב הזהירות הגדולה והרבה בצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל הן בעניני נישואין והן בשאר הדברים - בס"ד הארכתי כאן בקונטרס גדול, מפי סופרים וספרים, ואחר כך קבעתי בראש חיבורי "אור משה" על מסכת קידושין, ונדפס בשנת שנת"ל לפ"ק עיין שם, ובמהדורה בתרא כת"י הוספתי הרבה כפלים לתושיה בס"ד, ותפילתי אל חי החיים ית"ש שיעזורני ברוב חמלתו וחנינותו להוציאו לאורה עם כל חידו"ת לתועלת שוחרי תורה ותושיה.

ובאן בחיבורי הנכחי רק אקבע עוד כמה לשונות והערות בענין זה של צוואת רבינו יהודה החסיד.

א. בספר היקר "אעלה בתמר" (מהדורת תשס"ה דף ס"ד) הובא מהגאון הגדול מרן ראש

אלו שלא השגיתו בצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל ועברו על דבריו.

ובואת ראיתי שכתב גם בנו הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"ג יו"ד (קונטרס אחרון סימן קט"ז אות ד' דק"כ ע"א) שאחר שהביא דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים בצוואות (אות ט"ל) ובגוף ספר חסידים (סימן תע"ז) שלא יגורו בבית אחד שלשה או ארבעה ששמים אחד ולא יצליחו, וכתב עלה: "וראיתי בעיני בשנת תקצ"ז שהיתה בעירנו אזמיר מגיפה גדולה, לא תקום פעמים צרה, וחצי העיר יצא בגולה לבתים שמחוץ לעיר, ובכללם נמצאו שלשה ששמותיהם היו שווים, והיו דרים בבית אחד, ואירע שאחד תיכף ניגף במגפה, והלך משם ונתרפא ועמד. ושוב ניגף השני והולכיהו במיטה לעיר אל ביתו וימות רח"ל" ע"ש ודוק.

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו שו"ת חיים ביד (סימן כ"ד ד"ה איברא) נשאל בענין לכרות עצי מאכל, ובתוך דבריו הזכיר לדברי רבינו יהודה החסיד שבצוואתו (אות מ"ה) הזהיר שלא לכרות אילן מאכל, וכתב: "אנן בדין ראינו להחמיר בכל צוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל, כי העובר עליהם לא ינקה ממיטה ועוני ח"ו, ואם כן גם באזהרה זו שאילן העושה פירות אין לקוץ אותו, ראוי לנו להחמיר דחמירא סכנתא מאיסורא וכו', ואין להכנס בספק סכנה" ע"ש, עוד מצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שבספרו תוכחת חיים (פרשת נצבים דף ר"נ אות ה') שכתב: "לא יקוץ אילן בשום אופן, ואפילו אילני סרק לא יקוץ, עיין ספר חסידים ושו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ע"ה), וצריך להיזהר בכל הצוואות של ספר חסידים, כי הם מילי דסכנתא, ועיין שו"ת יוסף אומץ (סימן ל"ז) עכ"ל. [ושמעתי מפה

החסיד ראה ברוח הקודש שהיום זה לא יצליח, ואמר לי החזון איש לא ראיתי אף פעם מי שעבר על צוואת רבינו יהודה החסיד והצליח, ובאמת צריך להזהר בכל מה שהזהיר כי זה סכנה משום עין הרע" ע"כ.

והנה מה שכתב משם הגאון הגדול רבי יחזקאל אברמסקי ז"ל שרוב ככל הגיטין שסידר היה במי שעברו על צוואת רבינו יהודה החסיד - הנה הבאתי כן בחיבורי אור משה (דף י"ח), ועיין בקובץ "המעין" (כרך מ"ח גליון ג') שחכם אחד עמד על המחקר בענין, והעיד מפי דיינים היושבים על מדין (דף מ"ט ו"ד), וכן עורכי דין העוסקים בעניני גיטין (שם דף נ"ה), שאכן יש ריבוי גיטין "באחוזים הרבה מעל הממוצע", במי שעובר על צוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל עש"ב.

ומה שכתב הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א "שגם לבני ספרד יש להורות כצוואות רבינו יהודה החסיד" - אמת הוא וכאשר הבאתי בחיבורי אור משה שם מפי סופרים וספרים גאוני בתראי גדולי בני ספרד ז"ל להזהר ביותר בצוואות רבינו יהודה החסיד עיין שם באריכות גדולה, וכן מפורש בדברי הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"ו (דף מ"ט), ושם ח"ג (דק"כ ע"א), והנני להוסיף כאן רק לשון אחד והם דברי הגה"ק רבי יהושע בוקסבוים זצוק"ל הי"ד בתשובתו הנדפסת במאסף התורני "צהר" ח"ו (דף ל"ג): "בדבר זה דהכלה וחמותה בשם אחד - לא לבד **חכמי הספרדים** שמחמירים מאוד בצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל, אלא דגם **חכמי אשכנז** מחמירים" עיין שם באריכות, ובספר אור הנר ח"ב (בחלק השו"ת די"ז ע"ב) כתב: "וזקני הקדוש מוהרש"ח מקוידנוב ז"ל מאוד היה מחמיר בצוואות רבינו יהודה החסיד, וכן

השיבה בעל אילת השחר שליט"א שאמר: "בצוואות רבינו יהודה החסיד ז"ל יש כמה מקרים של שידוכים שכתב שלא יעשם, ואמר מרן [החזון איש ז"ל] דאף על פי דמדינא דתלמודא הכל מותר, ובחלק מן הדברים אף אמרו שמצוה היא, מכל מקום רבינו יהודה החסיד ז"ל ראה ברוח קדשו שאותם שיעשו שידוכים הללו לא יצליחו, ולא יעלה זיווגם יפה, ולכן יש להזהר בכל מה שמזהיר בצוואות שם.

וכבר ידוע על כמה וכמה מקרים שאירעו אסונות לאלו שעברו על צוואות רבינו יהודה החסיד, השי"ת ישמור, **וכבר נקבע המנהג להזהר בזה ואין לשנות**, זולת אם מוסיפים שם אחר לפני השידוך שכבר נקרא בשם אחר אין להקפיד.

ושמענו מהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א שדעתו **שיש להורות גם לבני ספרד להזהר בכל זה**, מהטעם הנ"ל שאין זיווג כזה עולה יפה.

ואמר רבינו [בעל אילת השחר] ששמע בשם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שהיה הרבה שנים גאב"ד לונדון, ואמר שרוב המקרים שהוצרך שם לסדר גט היו במקרים שעברו על צוואות רבינו יהודה החסיד, ועוד הוסיף רבינו כמה עובדות שעברו על צוואות רבינו יהודה החסיד ולא הצליחו", עד כאן מספר אעלה בתמר.

ישם בהערות הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א הוסיף: "גם אני שמעתי כן מהחזון איש, וזה נכון, והיה אחד שרצה לשאת את בת אחותו, ושאל הרבה רבנים, והגרז"ר בנגיס ז"ל אמר לו שבמסכת יבמות (ס"ב סע"ב) כתוב שזה מצוה, אך החזון איש טען שאפילו שכתוב שם שזה מצוה, אבל רבינו יהודה

(דף ת"כ אות כ'): "בענין הנושא בת אחותו - היתה דעתו שלא לקחת בת אחותו כדעת רבינו יהודה החסיד ז"ל, והיה אומר שראה בנסיון" [שאין הדבר טוב וכו'] ודוק.

ובן מה שהביא הגאון הנ"ל שליט"א דברי רבינו החזון איש ז"ל שהעיד ואמר: **לא ראיתי אף פעם מי שעבר על צוואת רבינו יהודה החסיד והצליח**, וכן הוא בספר ארחות רבינו, והנני להוסיף שהגאון המובהק רבי משה צווייג ז"ל בספרו שו"ת אהל משה ח"א (ר"ס ל"ב דע"ג רע"ב) הביא כדברים האלה ממש מדברי קדשו של הגאון אדמו"ר מקאמרנא ז"ל: "וכן אני עני מת' על מופת הדור הגאון מוהרי"ל מפראג [בתשובות נודע ביהודה תנינא אה"ע סימן ע"ט] שחלק על רבינו יהודה החסיד והביא ראיות מהתלמוד ע"ש, וכי רבינו יהודה החסיד בא לאסור, אלא שאמר ברוח קדשו בסגולה שאין זוגם עולה יפה, וכך מצינו בפסחים (מ"ט א') דרבי יוחנן אמר על בת כהן שאין זוגם עולה יפה אלמנה וגרושה וזרע אין לה וכו' קוברתו ומביאתו לידי עניות רח"ל, וכי רבי יוחנן אסר בת כהן לישראל, וכך הם דברי רבינו יהודה החסיד, **ומעולם לא ראינו מי שעבר על דברי רבינו יהודה החסיד שיהיה מצליח**", וככתוב בספרו זהר חי (פרשת משפטים דקל"ג ע"ד) ודוק היטב.

וממש כדברים הללו שפה אחת ודברים אחדים, ראיתי שהעיד הגאון המובהק מהרש"ז אנושיסקי ז"ל מעיר התורה ווילנא בספרו שו"ת מצב הישר ח"ב (סימן ח' דכ"ב סע"ג): "עתה זקנתי קצת, וגם הייתי בכמה כרכים גדולים ובכמה עיירות רבות, ובעיני ראיתי **כל מי ומי שעבר אפילו על אחת מצוואות הרב רבינו יהודה החסיד ז"ל לא יצא נקי מעונש שמים**, אלא או אלמנה או גרושה,

אא"ז מרן היהודי הקדוש זצ"ל היה מחמיר בענינים האלו" עכ"ל. [על אדמו"ר מהרש"ח עיין בספר שיח אבות תשכ"ג].

ובתב הגאון הגדול הרב"ז שאפראן ז"ל בשו"ת הרב"ז אה"ע (סימן י"ט אות ב' דס"ח ע"ב): "**כמעט כולי עלמא** נזהרים שלא לעשות כנגד צוואות רבינו יהודה החסיד" עיין שם באריכות, וזו לשון הגאון המובהק בהוראה רבי יעקב שלום סופר ז"ל בספרו המצויין תורת חיים על שלחן ערוך (סימן ר"ס אות ו' דע"ח ע"א): "בעניני השידוכים כבר ידוע מה שכתבו גדולי רבותינו האחרונים במה שהזהיר רבינו יהודה החסיד ז"ל, **והנסיון מעיד שמי ששמע לעצתו לא הפסיד וכו'**, וכל העולם קבלו דברי רבינו יהודה החסיד כהלכה למשה מסיני, וח"ו להמציא קולא כי חמירא סכנתא", ועוד עיין לו שם (אות ה') ודוק היטב.

ובספר החשוב "שואל בחיר ה'" (דף רפ"ט) הביא דברי רבו, הגאון המובהק רבי שאול בראך ז"ל, אב"ד קאשוי, שנשאל בענין צוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל, ששני אחים לא ישאו שתי אחיות, והביא האומרים שבענינים הללו של שידוכים, הכתובים בצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל, אינם אלא לזרעו אחריו, ולא לאחרים וסיים: "אבל אני יכול להגיד לו, שגם אני הנני בן משידוך כזה, אבי ז"ל ועוד אחד מאחיו נשאו שתי אחיות, בנות הגאון משוראני ז"ל בעל ספר דרך ימה, ואני הגבר ראה שכל משפחתנו סובלת כל הזמנים צרות הרבה ל"א, והנני תולה כל זה בשידוך של הוריי" עכ"ל. ואתה דע לך.

כמו כן מה שהביא מרבינו הגדול בעל חזון איש ז"ל בענין לשאת בת אחי - ראיתי בספר "כולם אנשים" בראש ספר שארית יוסף מהגאון רבי יוסף הכהן ז"ל מעיר התורה גריבה

למאוד בפתגמא דנא, עיין שם, וגם בהגהות דמשק אליעזר, והגהות מקור חסד על צוואות רבי יהודה החסיד האריכו בזה מפי ספרים וסופרים, ועיין עוד בספר דרכי תשובה יו"ד (סימן קט"ז) שהביא כמעט כל המדברים בדבר, וכן עיין לש"ב הגרע"א סומך ז"ל בספרו זבחי צדק יו"ד (שם), ולמו"ז הגאון ז"ל בכף החיים יו"ד (שם) שהאריכו בבירור פרטי הענין ואכמ"ל.

ב. כתב רבי יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן רמ"ז): "ודע כי מעט מזער ימצא שיהיו ארבעה אחים או ארבע אחיות בעיר אחת שנשואים **שיחיו כולם לאורך ימים**, על כן טוב להם שלא יהיו יחדיו, ורמזו כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם". וכן הוא בספר חסידים (סימן שס"ח דפוס ברלין) ע"ש.

ובצוואת רבי יהודה החסיד ז"ל (אות ל"ג) כתוב: "אחים נשואים [יחד] לא ידורו בעיר אחת, וסימן לדבר כי ישבו אחים יחדיו" [ומת אחד מהם וגו'], ועיין ביאור דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל בשו"ת הגאון רב"ז שאפראן ח"ב (אה"ע סימן ל"ה), ומה שהאריך בזה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו זכירה לחיים ח"ב (די"ג ע"א ואילך) עש"ב, ולבנו בספרו יפה ללב ח"ג יו"ד (קונטרס אחרון סימן קט"ז אות ד' דק"כ ע"א) ודוק.

וראיתי בהגהות מקור חסד על צוואת רבי יהודה החסיד (אות מ"ח) שכתב: "ויתכן שהכוונה לאחים **נשיאים** כלומר פרנסי ציבור, וכן בפנים ספר חסידים (סימן תע"ז) צריך לומר מעט מזער ימצא שיהיו אחים נשיאים בעיר אחת שיחיו כולם, והמקור בירושלמי פאה (פ"ח ה"ו) אין מעמידים שני אחים פרנסין".

או זרע אין לה, או קוברה או קוברתו, או מביאתו לידי עניות, או גולה לא כדגלי אינשי, או שיש להם בנים או בנות בעלי מומים משונים רח"ל", והדברים נוראים.

ובספר מפייהם ומפי כתבם ח"ב, בתולדות הגאון יעב"ץ ז"ל בן הגאון חכם צבי ז"ל (דף) כה מעיד היעב"ץ ז"ל על עצמו: "ילדה לי אשתי בן זכר, וקראתיו בשם צבי הירש, כשם אבא מארי הגאון ז"ל כי הייתי חושק להקים לו שם ביוצאי חלצי, וכבר היה לי בן [מאשתי הראשונה] בעיר ברודא שקראתיו בשם זה ולא נתקיים, ובשביל שכבר הפסיקה זוגתי הרבנית ע"ה בלדת בנים אחרים, לא שמתי לבי לצואת רבינו יהודה החסיד, ובעו"ה גם הוא לא נתקיים ונפטר בשנתו השביעית", רח"ל הרי שתלה פטירת בנו בזה שלא השגיח ושם ליכו לאזהרת רבינו יהודה החסיד ז"ל ודוק היטב.

ונודע שהרבה הרבה מגדולי האחרונים ז"ל השיבו על כל דברי הנודע ביהודה ז"ל והעמידו דברי ספר חסידים בטוב טעם, ועיין בהגהות מקור חסד שם באריכות, וגם עיין שו"ת רב"ז שאפראן ח"ב (אה"ע סימן ל"ה) שהראה שהנודע ביהודה ראה רק דברי רבי יהודה החסיד **בצוואותיו**, אבל לא ראה דבריו **בגוף** ספר חסידים, ולכן תמה עליו, אבל המעיין בגוף ספר חסידים יראה דלא קשיא מידי עיין שם דברים נכוחים ונכונים ואכמ"ל.

וכבר נדפס ספר יקר בשם "שבעים תמרים" שכל כולו מיוסד לבאר ולברר צוואות רבינו יהודה החסיד ז"ל ולהראות בטוב טעם ודעת שכל דבריו אמת וצדק, ואין חלילה כל נפתל ועקש במשנתו הנקיה, ושאין דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל היפך התלמוד ח"ו כפי שחשבו קצת מגדולי גאוני בתראי ז"ל, והאריך

ז"ל שלא ינתון תנור, כתב: "ובהיותי רב בעיר יאלוויץ עיני ראו באחד שנתן קצת ממקום התנור לצורך הרחבת בית המדרש, ובעת גמר הבנין עמד על גבי המקום ההוא, ונחלש פתאום בחולי ליאות האברים, שקורין לעהמונג (שיתוק רח"ל), ומת מחולי זה, רחמנא ליצלן, לכן שומר נפשו ירחק מזה" ע"ש.

ובפרט תגדל התימה אחר יודעינו מה שכתב הגאון רבי משה תאומים ז"ל בשו"ת דבר משה ח"א (סימן נ"ח) בענין שידוך ששם החתן כשם החותן: "זכור אזכור מה ששמעתי משאר בשרי מרנא ורבנא קדוש ה' מכובד מו"ה רבי שלום רוקח אבד"ק בעלזא, כי דרכו בקודש תמיד להזהיר לאנשים אשר הסתופפו בצלו, מבלי לזוז זיו כל דהוא מצוואות רבי יהודה החסיד ז"ל" ע"ש.

והרי כבר נודע שהגאון מהרש"ם ז"ל מיגרר גריר טובא אחר מורו ורבו אדמו"ר הגאון רבי שלום רוקח מבעלזא זצ"ל, שבצילו הסתופף וזכה לברכתו הגדולה כנודע, ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ו (סימן נ"ח) שכתב: "והבאתי המקובל בידי ממו"ר הגה"ק מהר"ש זצ"ל אבד"ק בעלזא", והשוה למובא בשם מהרש"ם בספר שיח זקנים (חלק יד משה דף קס"ד), ועוד עיין שו"ת מהרש"ם ח"א (ס"ס קל"ו) ושם ח"ג (סימן רכ"ה) ושאר מקומות, ובסוף ספרו דרכי שלום (דע"ה ע"א) מובאים הרבה חידושי תורה ששמע הגאון מהרש"ם ז"ל ממורו ורבו השר שלום מבעלזא ז"ל ע"ש.

וצריך לומר שכאן שאני, שלגאון מהרש"ם ז"ל היו שני שמות "שלום מרדכי", אבל לחתנו היה רק שם אחד שלום, ובכחאי גוונא יש מקילים, עיין בחיבורי אור משה (סימן א') ודוק.

ולענ"ד תמוה טובא, שהרי מפורש בספר חסידים (סימן רמ"ז) הנ"ל שכתב ארבעה אחים או **ארבע אחיות** בעיר אחת שנשואים וכו', ובוודאי כוונתו לנשואים ולא לנשיאים פרנסים, שהרי אין ממנים אשה פרנס על הציבור, וככתוב להדיא במדרש לקח טוב הוא פסיקתא זוטרתא שופטים (י"ז ט"ו) על הפסוק לא תוכל לתת עליך איש נכרי: "איש ולא אשה, מכאן שאין ממנין אשה פרנסת על הציבור", ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מלכים (פ"א ה"ה), ושו"ת הרב"ז ח"ג (סימן י"ב), ולענ"ד המעיין יראה מעוד כמה טעמים שאין קיום להגהה זו שהציע במקור חסד הנ"ל, וע"ט לקצר.

ג. בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן מ"ד) כתוב: "לכבוד חתני הרב הגאון חסידא ופרישא מו"ה רבי שלום ראבינשטיין נ"י אב"ד לאנטשין", וכן הוא שם (סימן ק"ח), ועוד שם ח"ד (סימן ל"ו), ושם ח"ח (סימן קצ"ו), ועוד בספרו דעת תורה יו"ד (סימן ד' אות כ') ע"ש. [גם גיסו רבי יצחק שברדון ז"ל מזכירו בחיבורו מנחת יצחק על תוספתא פסחים (ספ"א ד"ה ע"ב) ע"ש. ומענין מה שמסיים מהרש"ם בתשובתו סימן ק"ח הנ"ל לחתנו שם: "וישים עיונך בזה ואם גם אתה תסכים - גם אני אסכים", ודוק היטב].

ובראותי הדברים תמהתי לכאורה, דאיך עשה כן הגאון המובהק מהרש"ם ז"ל ששמו היה שלום מרדכי, לקחת חתן ששמו שלום, ואטו לא נזהר בצוואת רבינו יהודה החסיד, והרי הוא לימדנו שצריך להזהר מאוד בצוואות רבינו יהודה החסיד ז"ל, צא וראה בהגהות הגאון מהרש"ם ז"ל לספר חסידים שבספרו תכלת מרדכי הנדפס מחדש (ח"ג דשפ"ה ע"ב) שעל אזהרת רבינו יהודה החסיד

זצ"ל אבד"ק בעלזא עכ"ל, וכן הוא בשו"ת מהרש"ם ח"ח (סימן רל"א), ובזה אתי שפיר היטב, ועיין בספר דרכי חיים ושלום (סימן תתרמ"ד) ודוק. [וק"ק שמהרש"ם בתשובתו ח"ה דלעיל לא הזכיר גם סניף זה שכל שהחתן בן תורה יש להקל].

ויתכן עוד לפי מה שמצאתי בספר שיחתן של עבדי אבות ח"א (דף קפ"ג) שהביא מהגה"צ מביקסאד זצ"ל שהעיד ששאלו "להקדישו קדש קדשים לאהרן", הוא כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זצ"ל על דבר כלה וחמותה שהשמות היו שווין והשיב שמקובל מזקינו הקדוש הרב שר שלום מבעלזא זי"ע שאין להקפיד אם הגונים כל שלשת היסודות של זווג ואלו הן: בריאות, יחוס אבות, והתנהגות של צניעות ויראת שמים ע"ש. [שוב ראיתי בספר הנ"ל שם (דף קצ"ו) שהובאו דברי הגה"צ מביקסאד הנ"ל בשינוי, שאמר עוד שאדמו"ר מהר"א זצ"ל ציוה שיוסיפו לכלה עוד שם ותוחזק בשם זה שלושים יום על ידי שתכתוב שלשה מכתבים בחתימת שמה החדש ע"ש וצע"ק].

ולאמור נראה לומר שגם בעובדא דהגאון מהרש"ם וחתנו הנ"ל היה כן, שהיו שלשת יסודות הזווג הגונים, ובפרט שהנדון שם היה שהשמות השווים היו של החתן וחמיו שיש אומרים שהוא נידון קיל משם כלה וחמותה כמובא בספר נעימת החיים (דף קכ"ג) ע"ש, ועיין בספר בן איש חי ש"א (ס"פ שופטים) ודוק.

ובספר נעימת החיים (דקכ"ב ע"ב) הביא מקובץ "עזר מקודש" דחסידי בעלזא כתוב משם הגה"צ רבי מרדכי מבילגורייא ז"ל: "שאלתי פי קדשו של מרן אחי אדמו"ר [מהר"א] בדבר השידוך ששם האמא "שרה",

שוב מצאתי בשו"ת מהרש"ם ח"ה (סימן כ"ח) שהוא עצמו כתב כן: "אמנם בנדון דידן שיש לאחד מהם שני שמות, כבר כתב בשו"ת השיב משה אה"ע (סימן ס"ט) בשם הגאון הצדיק מו"ה אריה ליב אבד"ק קראקא דבכהאי גוונא הוי כשינוי השם ואינו בכלל צואת רבינו יהודה החסיד ז"ל ע"ש, וכן מצאתי בסוף ספר נזיר השם נדפסה תשובה מהגאון בעל הפלאה ז"ל שגם כן כתב כן דבשני השמות אם יש שינוי באחד הוי כשם אחר וכו', וכן מצאתי בכתבי הגה"ק בעל דעת קדושים ז"ל שכתב כן, והביא סמוכין לזה דהוי כשינוי השם, וגם מבואר כן לגאון מהר"ר מאיר אבד"ק אונגוואר ז"ל בשו"ת אמרי א"ש יו"ד (סימן ס'), וגם בשו"ת שם אריה אה"ע (סימן מ"ה) ע"ש, וזה כמה שנים שמעתי מהרב הגדול הצדיק מו"ה יצחק אייזיק מזידיטשוב זצ"ל ששמע מפי דודו הרב הגדול הקדוש מהר"ר צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל שאמר דבכהאי גוונא ליכא קפידא כלל כיון דאחד מהם נקרא בשני שמות, וכדאי הם כל הגדולים הנ"ל לסמוך עליהם אפילו שלא שלא בשעת הדחק", ובזה א"ש, ודוק היטב.

ובשנת תשנ"ח זכינו לספר גליונות מהרש"ם" ושם חזרו והדפיסו בשלימות את הגהות הגאון מהרש"ם ז"ל לספר חסידים, ובהגהותיו לצוואת רבינו יהודה החסיד (אות כ"ו) אחר שכתב שכל שיש לאחד מהם או לחתן או לחותן שני שמות לית לן בה, וכנ"ל בתשובתו, הוסיף וכתב: "ועיין ברכות (מ"ב ב') ומשם נראה דבחתן בן תורה לכולי עלמא שרי דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכמו שכתבו בשו"ת נודע ביהודה תנינא אה"ע (סימן ע"ט), ושו"ת חתם סופר אה"ע (ח"ב ס"ס קט"ז), וכן שמעתי בשם מרן הגה"ק מהר"ר שלום

עצמו נח נפשיה יום ראשון י' תמוז תרפ"ח, ככתוב ב"לוח האזכרות" למשפחת מהרש"ם שבסוף ספר דרכי שלום (דע"ה ע"ב), ובנם היה העילוי הג"ר אברהם יקיר ז"ל, וזקנו מהרש"ם ז"ל מביא מדבריו והערותיו בחיבה יתירה רבות פעמים בחיבוריו, ועיין במפתחות לשו"ת מהרש"ם ח"ד (סימן ק"כ דע"ו ע"ב), והוא סידר ספרי מהרש"ם, עיין בהקדמת דעת תורה יו"ד, והיה חתן הגה"צ אדמו"ר בעל אמרי יוסף מספינקא זצ"ל, ובשו"ת יגל יעקב (אה"ע סימן י"ז דמ"ג ע"ב) כותב: "ראיתי בילדותי תשובה אחת מאלוף נעורי הרב הגאון צדיק קדוש יאמר לו מוהר"ר אברהם יקיר שנקטף באביב ימיו" ע"ש. [ולא ידעתי מדוע ב"לוח האזכרות" הנ"ל לא הזכיר יום פקודתו, ובספר מעדני אשר (שנת תשס"ח גליון ק"ג) במכתבים למערכת כתבו ששם משפחת רבי אברהם יקיר היה "הורביץ" ע"ש, והוא טעות סופר וצריך לומר "רובינשטיין" כנ"ל].

ועל הגאון מהרש"ם ז"ל אעתיק כאן עובדא אחת מספר שיח זקנים ח"ג (דף שמ"ח): "סיפר הגה"צ מצעלים זצ"ל שפעם אחת נודמנה לאביו הגאון בעל ערוגת הבושם מחוסט זצ"ל, שאלה חמורה בהיתר עגונה, והרבה דנו בה הוא ובית דינו, וכתבו קונטרס שלם בענין, ועדיין לא היה רגוע, על כן שלח הקונטרס עם שליח לגאון מהרש"ם ז"ל שיגיד חוות דעתו, וביקש ממנו שלא ישתאה בתשובתו שהיא נחוצה לו בהקדם האפשרי. כשהגיע השליח לגאון מהרש"ם הראה לו הקונטרס, שאל אותו מהרש"ם מתי נוסעת הרכבת הבאה, אמר לו השליח הזמן. לקח הגאון מהרש"ם עט ונייר וכתב לו **על אתר מעומד**, כל מראי המקומות הנצרכים לשאלה הזו וצידד מה שצידד, והשליח חזר לחוסט.

ושם המדוברת "שרה רבקה", ואמר דבכהאי גוונא אין שום קפידא, ובפרט אשר בפי כולם נקראת רק בשם "רבקה", כך מקובל מפי **אבותינו הקדושים** ודוק היטב.

ועכשיו שמעתי ממעלת הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א, בעל משנת יוסף, שכל שלחתן או לחמיו יש שני שמות, לא הקפידו בבעלזא בכהאי גוונא, וכנ"ל.

עוד מצאתי בקובץ התורני היקר "אור הצפון" דבעלזא (גליון ג' דף ל"ה) הובאה עדות מהרה"ח רא"י ג"ל שליט"א בעובדא שהיתה אתו, וזו לשונו: "הגעתי לבית מרן כ"ק מהר"א זי"ע בתל אביב וספרתי לגבאי רש"פ ז"ל סיבת ביאתי, והוא כתב עבורי קוויטל, ורשם עליו את שמי בן חיה חנה, שם המדוברת גם כן היה בת חנה בצירוף שם נוסף, מרן זי"ע שמע את השמות ומבלי שאשאל כלום ענה ואמר: בבעלזא לא הקפידו על זה, בבעלזא לא הקפידו על זה... הדבר היה לי לפלא שהרי לא שאלתי כלום, והרי הוא גם אמר שבבעלזא "לא" הקפידו על זה, ולאיזה צורך אמר לי זאת.

לפני שיצאתי רמז לי רש"פ ז"ל שאמתין לו בחוץ, ובגמר קבלת הקהל ניגש אלי ואמר לי: "אתה בחר מסור וצייתן, ואם הרב מפקפק - זה סימן שאתה לא תעשה את השידוך, בבעלזא לא ענו על שאלה "לא", אבל אם היו מפקקים הכוונה ללא, סירכא גם היא טריפה" עכ"ל, ועיין שם סיום העובדא המפליאה. והשווה עם האמור לעיל ודוק היטב. [שם הדברים כתובים בשפת אידיש וכאן כתבתי כאשר תרגמו לי].

ודע דחתנו הנ"ל הג"ר שלום רובינשטיין ז"ל נשא את בת הגאון מהרש"ם הרבנית חנה שרה, נפטרה באחרון של פסח תרע"ו, והוא

אחיות ערפה ורות שהיו אחיות ככתוב בילקוט שמעוני (שופטים סימן ג') "ע"ש.

ותמה אני על עצמי דמה שייכת אזהרת רבינו יהודה החסיד ז"ל בענין שני אחים שלא ישאו שתי אחיות, גבי **גויות**, שהרי אין קידושין תופסין בהם כלל וכלל, ובמדרש רות רבה (פ"ב ס"ט) אמרו: "וישאו להם נשים מואביות, תני רבי מאיר לא גיירום ולא הטבילום", וכן הוא במדרש תנחומא (פרשת בהר ס"ג), וכן סוברים רז"ל בתרגום רות (א' ד' וה', וי', וט"ז) "ע"ש, והמעיין בבבלי יבמות (מ"ז ב') ובבא בתרא (צ"א ב') יראה שגם רבותינו בתלמוד סוברים דמחלון נשא את רות **בגיוותה** ע"ש.

וצריך לדחוק ולומר, דעם שהרב יפה ללב ז"ל סתם ולא פירש דבריו, מכל מקום אמר את דבריו אליבא דשיטת רז"ל בספר זהר חדש רות (דע"ט ע"א) דמחלון לא נשא את רות בגיוותה, אלא בתחילה הוא גייר את רות ורק אז נשאה וכלשונם: "שאל רבי פדת, לבריה דרבי יוסי איש סוכו. רות כיון שנתגיירה, מפני מה לא קראוה בשם אחר. אמר לו כך שמעתי שם אחר היה לה, וכשנשאת למחלון קראו שמה רות ומשם עלתה בשם זה. **דהא כשנשאת למחלון נתגיירה, ולא לאחר זמן**. אמר לו, והכתיב אחר כך כאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי וכו', ותנינן הרבה התראות עשתה נעמי [לרות] וכולן קבלה עליה ואם נתגיירה קודם, למה לה השתא כולי האי. אמר לו, **ח"ו שנשאה מחלון והיא גויה, אלא כשנשאה נתגיירה**, ובחזקת אימת בעלה עמדה היא וערפה בענין זה. כיון שמתו בעליהן, ערפה חזרה לסורחנה, ורות עמדה בטעמה, דכתיב הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה

וכשהגאון בעל ערוגת הבושם ראה שהשליח חזר כל כך מהר, תמה ושאל אותו כבר חזרת, וסיפר לו השליח איך שהמהרש"ם כתב מראה המקומות על אתר מעומד וכו', בעל ערוגת הבושם בכה ברגשי גיל ושמחה שיש בדור גאון שיש לו עינים מאירות בתורה ובירך עליו שלא בפניו ברוך חכם הרזים" ע"ש.

ובזה אני מבין מדוע הגאון בעל ערוגת הבושם מחוסט ז"ל כשצווה ככרוכיא על המכשלה של יי"ש לפסח ובקשו "מהגאון מהרש"ם באשר הוא רבן של ישראל ואשר קולו קול התורה ישמע בכל המדינות עליו איפוא מוטל הדבר לאפרושי מאיסורא", ככתוב בראש ספר דרכי שלום (קונטרס באהלי שם דף כ' אות ט') ודוק היטב.

ד. כתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תע"ז): "שני אחים הנשואים שתי אחיות אחד מהם ימות" וכו', וכן כתוב שם בראש הספר בצוואתו (אות כ"ט): "לא ישאו שני אחים לשתי אחיות" ע"ש.

ועיין בפרטי הדבר בספר דרכי תשובה יו"ד (סימן קט"ז), ולשארי הגרע"א סומך ז"ל בספרו זבחי צדק יו"ד (שם), ולמו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (שם), ובספר שלחן העוז שבאו על כל נעלם בפתגמא דנא, ועיין בספר שבעים תמרים ואכמ"ל.

וראיתי לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו שיירי יפה ללב הנדפס בסוף ספר פדה את אברהם (אה"ע סימן ס"ב אות א') שהביא דברי ספר חסידים דלעיל "שני אחים הנשואים שתי אחיות אחד מהם ימות" וכו', וכתב: "וזה אחד מהטעמים על הכתוב ברות (פרק א') וימותו גם שניהם מחלון וכליון וגו', לפי שנשאו שתי

ואזיל המדרש כאן לטעמיה דלעיל ודוק. [ומה שיש לעיין שהרי אין יבום אלא באחים מן האב, עיין בפירוש משנת רבי אליעזר למדרש שם, ובהגהות ה"ד"ל והרש"ש למדרש שם ואכמ"ל].

האידינא בא לידי ספר שרש ישי הנדפס עם הגהות מכתב יד קדשו של המחבר הגאון הקדוש רבי שלמה אלקבץ ז"ל, ומצאתי שם (דמ"ד ע"א) שבהגהה בכתב ידו עמד בזה על דברות רז"ל שויתרו על כתובתם, וכה כתב: "הכוונה כי גם האומות כותבים כתובה ושטר הנעשה בערכאות שלהם עולה" עכ"ל, ואזיל לטעמיה שם (דכ"ט ע"א וע"ב) דחלק בתוקף על שיטת הראב"ע ז"ל שכתב שמחלון גייר את רות לפני שנשאה, אלא שאת דברי רז"ל בספר זהר חדש רות דלעיל לא הזכיר, ובעניונוי כתבתי הנראה לי בס"ד. [שוב מצאתי לו בשרש ישי (שם ד' ט' דר"ז ע"ב) ששם זכר דברי זהר חדש רות דלעיל, ולא ידעתי מדוע לא הביאו לעיל במקומו כשהאריך לברר אם רות נתגיירה].

ומה שכתב מהר"ש אלקבץ ז"ל דאומות העולם כותבים כתובה לנשותיהם, יש להעיר דהכי משמע מחולין (צ"ב רע"ב) שאומות העולם אין כותבים כתובה לזכרים, ויש לשמוע מזה דלנשים דידהו כותבים ודוק.

ומצאתי בס"ד שיש להוכיח ממשנה שלימה בכתובות (צ' רע"א) שגויים כותבים כתובה לנשותיהם, דתנן התם "גר שנתגיירה אשתו עמו כתובתה קיימת שעל מנת כן קיימה" ע"ש, ונעלם ממני מדוע לא הזכיר זאת בשרש ישי שם וצ"ע.

ועם הדברים האמורים לעיל משם הזהר ורז"ל הסוברים דרות אכן התגיירה, חושבני שבין באור יקרות דברות רבותינו בירושלמי

ורות דבקה בה, כמו שהיתה בתחילה, כיון שמת בעלה ברצונה דבקה בתורה" ע"ש.

הרי לנו מבואר שרות נתגיירה ואחר כך נשאה מחלון, וכן מצאתי לתקיפי קמאי שכתבו כן להדיא, הראשון רבינו אליעזר מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל בפירושו לרות שם (א' ד'): "וישאו להן נשים מואביות, וישאו בנישואין כי גיירום", וכן כתב רבינו אברהם ן' עזרא ז"ל בפירושו לרות שם (א' ב'), ועיין מה שכתבו בזה בארוכה רבינו הב"ח ז"ל בפירושו המופלא לספר רות משיב נפש (א' ד' וז'), ושם י"ב בבאר המים), ומהר"ש אלקבץ ז"ל בספר שרש ישי על רות (א' ד', וד' ט'), ובהגהות הרב המהדיר למדרש לקח טוב לרות (פ"א אות קט"ו ואות ק"ס ואות ר"ב), ועיין בספר אמונת חכמים (פרק כ"ד) ע"ש.

והבי נמי משמע לי מדברי רז"ל במדרש רבה רות (פ"ב ס"ד): "יעשה ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים, רבי חנניא בר אידי אמר כאשר עשיתם עם המתים שנטפלתם בתכריכהון, **ועמדי שויתרו לה מכתובתיהם**", והשתא אם נימא דגויות נשואם בלא שגיירום - כתובה לגויה מנין. ודוחק לומר דכתובה לאו דווקא אלא כשנשואם התחייבו מחלון וכליון מדידהו להן ולזה קראו "כתובה", ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים על מגילת רות (אות ה'), ובפירוש מהרז"ו למדרש שם שנראה שהבינו כפשוטו דבכתובה דידן הרגילה מיירי ע"ש.

ועוד שם במדרש רות רבה (פ"ב ס"ד): "ותאמר נעמי שובנה בנותי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים, וכי יש אדם מיבם אשת אחיו שלא היה בעולמו", ואם נאמר דלא גיירום כלל וגויות נשואם, מאי האי, ואיזה יבום שייך כאן, אלא שמע מינה דגיירום,

ועיין גם בספר שערי זהר (ריש ברכות) ועוד לו שם (ט' ב' ד"ה בשחין), ובספר אור שמח הלכות מאכלות אסורות (פ"ה ה"ב ד"ק ע"ב) כתב: "ונראה דהירושלמי סובר כדעת הינוקא דבספר הזהר הקדוש" ודוק היטב.

ומסייע שיש בו ממש הוא מה שראיתי שכדברות הירושלמי דכתובות, כן הוא במדרש רות רבה (פ"ז ס"ח), והרי כבר הבאנו מכמה מקומות במדרש רות רבה הסובר דרות התגיירה מקודם על ידי מחלון, ונמצא דגם כאן אזיל מדרש רבה רות לטעמיה ודוק. [ומה שכתב בפירוש מהרז"ו לרות רבה (שם ד"ה לא סוף), לא ראה דברי הירושלמי דכתובות, וחושבני שאם היה רואה לירושלמי דלעיל לא היה קשה לו ע"ש].

איברא שעדיין צ"ע חדא דמנין דאזהרת רבי יהודה החסיד ז"ל ששני אחים לא ישאו שתי אחיות נאמרה גם בגוונא כזה ששני האחים נשאו שתי אחיות גויות שהתגיירו, שהרי סוף סוף גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין שום קשר אחוה בין שתי האחיות כידוע. [וצ"ע בספר הראב"ן (סימן נ"ח) דבגירות לא אמרינן גר שנתגייר כקטן דמי].

ואף אם תמצוי לומר דגם בכהאי גוונא נאמרה אזהרת רבינו יהודה החסיד ז"ל, מכל מקום הרי כאן בצנעה הוה וכמו שכתב בפירוש יפה ענף למדרש שם, וכל כי האי גוונא ליכא חשש דעין הרע ואין בזה משום צוואת רבינו יהודה החסיד וכמו שכתב הרב יפה ללב עצמו ח"ד (סימן ס"ב אות י"א): "סודו [של רבינו יהודה החסיד בצוואותיו] ידוע ופשוט, והוא מפני מראית העין כי יפול בו עין הרע, ועיין לגאון חיד"א בהגהות ברית עולם על ספר חסידים (סימן תע"ז) ומדבריו שם אתה למד שכל דברי

כתובות (פ"א ה"א ד"ב ע"ב): "משה רבינו התקין שבעת ימי המשתה ושבעת ימי אבל, ולא התקין לאלמנה כלום, ואף על גב דתימר דלא התקין לאלמנה כלום, טעונה ברכה מבועז דכתיב ויקח בועז עשרה אנשים וכו', מיכן לברכת חתנים שהיא בעשרה, אמר רבי יהודה בר פזי ולא סוף דבר בחור לבתולה, אלא אפילו אלמון לאלמנה מבועז שהיה אלמון ורות שהיתה אלמנה" ע"ש.

ופירש בקרבן העדה לירושלמי שם: "רות אלמנה היתה, לאו אלמנה ממש דלא נתגיירה, אלא אחר שמת בעלה הראשון אלא כיון דבעולה היתה קריא אלמנה", ועיין תוספות כתובות (ד' א'), ולכאורה הדברים דחוקים דהיכן נמצא עוד כזה דבעולה תקרא אלמנה וצ"ע.

ואם היתה לנו רשות הייתי אומר בס"ד, דלעולם יש לפרש דברי הירושלמי כפשוטו, ואכן רות אלמנה היתה, כי כאשר מחלון נשאה הוא גיירה בתחילה ואחר כך נשאה, ואזיל הירושלמי כאן בשיטת ספר זהר חדש רות דמחלון לא נשא את רות בגיותה, אלא בתחילה הוא גייר את רות ורק אז נשאה, והיינו אומרו "בועז שהיה אלמון ורות שהיתה אלמנה", ודוק היטב.

וכבר כתבנו בס"ד בחיבורי פעמים הרבה **דהירושלמי וספר הזהר בחד שיטה אזלי**, וזו לשוני בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס י' סימן ט"ז דף רמ"ז): "וכדרכו אזיל ספר הזהר הקדוש בשיטת הירושלמי, וכמו שכתב הגאון המובהק ר"ג ז"ל בספרו נחל עדן (ד"ג ע"ג): "ידוע כי כל המדרשים וזהר ותיקוני זהר וזהר חדש הם מדרשי ארץ ישראל והולכים תמיד בשיטת הירושלמי, והובאו דבריו בהגהות נצוצי זהר לזהר חדש (במילואים דקכ"ה סע"ד),

ובעניותי לא זכיתי להבין דברי קדשו ז"ל, חדא דלכאורה נראה דלרגע קט לא זכר שר התורה זיע"א דנחלקו בה רבותינו דיש אומרים דגיירוס וכן"ל.

ותו איני מבין מאי האי דקאמר דאי גיירוס לא הוו עבידי איסור משום דמואבי ולא מואבית, והרי בזמן שמחלון וכליון נשאום לרות וערפה, עדיין לא הוקבעה הלכה זו דמואבי ולא מואבית, ועדיין היה איסור לשאתן, וגדולה מזו הביא הגאון חיד"א ז"ל בספרו שמחת הרגל על הגדה של פסח (בהלל, על הפסוק אבן מאסו הבונים) ובספרו שמחת הרגל על רות (על הפסוק וישאו להם ד"ה ובאופן ד"ז ע"ד) שנקבות מואביות היו אסורות עד דוד המלך ע"ה, ועיין. [והקדמה זו של הגאון חיד"א צע"ע].

בספר בסערת אש (דף תכ"א) הביא דברי מרן הגרא"מ שך זצ"ל: "לשואל אם יש להקפיד על צוואת רבינו יהודה החסיד בעניני שמות - השיב ודאי יש להקפיד אנחנו איננו בעלי דעה בדברים הללו!", עיין שם.

ועיין לגאון רבי שאול רוזנברג בשו"ת חמדת שאול (סימן ל"א) שכה כתב: "מכתבך הגיעני, והנני בזה להשיב מפני הכבוד, על דבר שאלתך אודות שידוכין בכלה וחמותה ששם אחד להן, ודעתך נוטה להתיר על ידי שינוי השם, כמבואר בספרי אחרונים.

אצלי אין הדבר פשוט כל כך, ובדידי הוי עובדא, כי באה שאלה כזו לפני מאת איש אחד מקרובי, והיתה מצוה גדולה ורציתי להתיר, ולא רציתי לשאול את אדמו"ר הגה"ק [מהרי"ד] מבעלז זצוק"ל כי ידעתי שהיה מחמיר מאוד בצוואות רבינו יהודה החסיד זצ"ל, ושאלתי את הרב הגאון הצדיק בעל דרכי תשובה זצ"ל, והשיב לי שישנו את שם הכלה

רבינו יהודה החסיד בצוואותיו ואזהרותיו הם משום עין הרע" וכו' עיין שם.

ובפרט יש להוסיף שכאן מחלון וכליון לא לקחו לרות וערפה לשם אישות ועיין ביפה ענף ובמהרז"ו למדרש שם, ואין להאריך וצ"ע.

ובגוף הענין אם כאשר מחלון לקח את רות לאשה גייר אותה, הרבה יש להאריך, ועיין בזה לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בהגהותיו חיים ומזון לספר זהר חדש שם (אות פ"א ואות ק"ד) וציין עוד בזה לדברי הגאון מהרי"ט ז"ל בחידושו ליבמות (מ"ז ב'), שכתב כזהר חדש [א"ה יח"ס: כעת לא מצאתי בחידושי מהרי"ט הנדפסים מחדש את חידושו ליבמות, אבל כן הוא בספר דרשות מהרי"ט הנקרא צפנת פענח (פרשת במדבר דקמ"ג ע"ג) ע"ש], ועוד ציין בחיים ומזון שם לדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך (ספר רות), ולדברי זקנו הגאון בעל חקרי לב ז"ל בספרו מערכי לב (דרוש פ"ד דקצ"ו ע"א), ועוד עיין בכל ציוניו שם, ובהגהות ניצוצי זהר לזהר חדש רות שם [וכבר קדמו כמעט בכל בהגהות חיים ומזון שם], ולגאון רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בביאורו לספר רות (בפתיחה) ואכמ"ל. [ועיין מה שכתבתי בחיבורי תרנן לשוני (סימן ג') וצרף לכאן].

עוד דע דרז"ל בספרי (פרשת בהעלותך פסקא ע"ח) אמרו: "יואש ושרף זה מחלון וכליון, אשר בעלו למואב שבעלו נשים מואביות", ופירש הגאון המובהק רבי דוד פארדו ז"ל בספרי דבי רב (שם דשמ"ג סע"ב דפו"ח): "שנשא נשים מואביות, פירוש בגיותן, והילכך נקיט קרא "אשר בעלו" דחשיבא בעילת זנות, דאילו גיירוס לא הוו עבידי איסור דקיימא לן מואבי ולא מואבית" ע"כ.

על צוואות רבי יהודה החסיד עיין בספר שלחן ערוך המקוצר הלכות קדושת שבת (סימן נ"ד הערה ז'), הלכות שחיטה (סימן קכ"ד הערה י"ז), הלכות מילה (סימן קנ"ט הערה ל' ד"ה אך) הלכות שידוכין (סימן ר"ה סעיף ז').

וכן עשו והיו הנישואין, רק לא עלה הזיווג יפה, כי הבעל נשאר במלחמה, והיא נשארה עגונה, על כן לדעתי **רחמנות כזה נהפך לאכזריות**, הגם שיש לומר ממלחמה אין ראיה כי היה מכת מדינה, רק גם ידעתי מכמה מעשים שהם עשו נגד צוואות רבינו יהודה החסיד ולא עלה הזיווג יפה" עכ"ל.

קסו.

צידוק מידות ומשקלות

אבל הענין יבואר על פי מה שנתבונן במה שהפליגו חז"ל במסכת בבא בתרא (פ"ח ב') בעון משקלות, עד שאמרו שחמור עון משקלות יותר מגילוי עריות, ומדוע חמור זה משאר גניבות, ותו מה זה דמיון משקלות לגילוי עריות, עד שאמרו שזה חמור מזה.

ונראה דכלפי שאמרו חז"ל שלש עבירות חמורות, היינו עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, והחומר שבשלשת אלו אינו תלוי בעונש, שהרי עונש חילול שבת חמור מעונש עריות, אלא הטעם באשר שהאדם החוטא בא לחטוא באחד משלשה אופנים, או מהעדר האמונה בה' ובתורתו, או מצד התגברות התאוה, או מצד התגברות הכעס וכדומה במידות שנוגע בין אדם חברו.

והנה הראש שבהעדר אמונה הוא עבודה זרה, והראש בתאוה הוא גילוי עריות, והראש שבמידות רעות הוא שפיכות דמים, וכל העונות באים באחד משלשת האופנים הללו, כגון המחלל שבת מצד פרנסה הרי זה נוגע באמונה, והוא שמץ עבודה זרה, ואם מחלל שבת למילוי תאות נפשו הרי זה ענף מעריות.

והגרוע בשלשת העונות הללו הוא עבודה זרה באשר נוגע לאמונה, וגם רחוק מן

א.

דברים (כ"ה י"ג): "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך".

ומפורש בתורה הקדושה שמצות צידוק המידות והמשקלות - מביאה אריכות ימים, וכנ"ל.

ובטעמא דמילתא שמצות צידוק המידות והמשקלות מביאה לאריכות ימים, אם היתה רשות, היינו אומרים בס"ד, שיוכן היטב עם דברות קדשו המופלאים של הגאון הנצי"ב ז"ל בפירושו לתורה, העמק דבר דברים שם (פסוק י"ז): "זכור את אשר עשה לך עמלק. סמיכות ענין זה להקודם ענין צידוק המידות והמשקלות, פירש רש"י על פי מדרש תנחומא אם שקרת במידות ומשקלות - הוי דואג מגרורי האויב וכו', (ועיין תוספות קידושין ל"ג ב'), ולפי זה נראה שעמלק בא בעון משקלות, והוא פלא שהרי לא היה במדבר מסחר שיהא בהם מידות ומשקלות.

וכבר כתבתי בחיבורי הנכחי לעיל (ערך אמונה) ששכר מצות אמונה חיים ואריכות ימים, וגם מבואר בחיבורי הנכחי (ערך עבודה זרה) שהנזהרה מעון זה מאריך ימים, לכן המקיים מצות צידוק המידות והמשקלות זוכה לחיים ודוק.

אי נמי יש לי לומר בס"ד בטעמא דמילתא שמצות צידוק המידות והמשקלות מביאה לאריכות ימים, על פי היסוד הגדול שישדנו בפתיחה לחיבורי הנכחי שכל שיש אחיזה ודיבוק עם השכינה והמסייע לשכינה - זוכה לחיים, שהרי "מידה ואיפה" דא שכינה ככתוב בספר קהלת יעקב (ערך איפה): "איפה, סוד השכינה, שבה נמדדים ונשערים כל הדברים עיין בספר הזהר ח"א (דקמ"ד ע"ב)", ובספר מגלה עמוקות (פרשת תולדות) כתב: "בספר הזהר מי איפה, דקיימא הכי שכינתא בשעתא דברין יצחק ליעקב, ועל דא אמר מי איפה דקיימא הכי, ואודי על אינון ברכאין דבריו ליה ודאי גם ברוך יהיה דקב"ה אסתכם על ידיה" ע"ש. [השוה לנוסח ספרים דילן ע"ש].

ועתה מצאתי דברים מפורשים בספרא (פרשת קדושים פ"ח ה"ה) והביא הדברים רש"י ז"ל בפירושו לתורה ויקרא (י"ט ל"ה): "לא תעשו עול במשפט, אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט, ומהו משפט השנוי כאן, היא **המידה והמשקל והמשורה**, מלמד שהמודד נקרא דיין, שאם שיקר במידה הרי הוא כמקלקל את הדין, וקרוי עול, שנאוי, משוקץ, חרם ותועבה, וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין, מטמא את הארץ, ומחלל את השם, **ומסלק את השכינה**, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם", עכ"ל.

ומבואר ומפורש להדיא שעל ידי שמשקר במידות ומשקלות מסלק את השכינה, ומינה שהמודד ושוקל כדת וכדין

התשובה וכל באיה לא ישוכון (ע"ז י"ח א'), ומעתה הגונב מחבירו כלי יקר יכול להיות שבא מצד התאווה לאותו כלי, והרי זה מגדר עריות, אבל העושה משקלות שקר אינו מדרך התאווה, אלא חסרון אמונה בה' הזן ומפרנס בהשגחה פרטית לפי מעשיו והרי זה מגדר עבודה זרה, על כן אמרו דעון משקלות אף על גב שאינו אלא ענף מעון עבודה זרה ועדיין רחוק מראש הכפירה, מכל מקום הוא חמור מגילוי עריות שהוא ראש פרעות התאווה, באשר חסרון אמונה קשה לתשובה, וגם נוגע לכבודו ית"ש.

ואחר שכן, נשוב לענין הפרשה של עמלק. והענין תמוה איך נפל ספק בלבכם של בני ישראל אחר ראות עיניהם כל הנסים, וביארנו בהעמק דבר שם (שמות י"ז ד) שנסתפקו אם ה' בקרבם, היינו בדרך הטבע, וכשימות משה ולא יהיו עוד נסים, ועל חסרון באמונה בא עמלק והיינו בעון משקלות, ודפח"ח.

והשוה הדברים האמורים עם פירוש הגאון מלבי"ם ז"ל שם, והגה"צ רבי הילל מקאלאמיה ז"ל בספרו מקרי דרדקי (פרשת בשלח אות שני"ד דמ"ז סע"א) כתב: "אמרו אם שקרת במידות ומשקלות הוי דואג מגירוי האויב הוא עמלק, משום דלשקר במידות הסיבה המביאה לזה - כוחי ועוצם ידי, מה שאין כן המאמין שרק השי"ת לבדו מוריש ומעשיר, בודאי אינו עושה כן, והעושה כן עונשו, ויבוא עמלק וילחם" ודוק.

והשתא לפי דבריו המאירים של הגאון הנצי"ב ז"ל, דהנכשל בעון מידות ומשקלות הוא ענף מעון עבודה זרה וחסרון אמונה בבואר יתברך, ועיין לגאון מלבי"ם שם, יובן שכרו של הנזהר בדבר שזוכה לאריכות ימים, שהוא מעיד שמאמין בבואר יתברך,

צועקים אלי מן האדמה, הקול בא ומגיע מעצמו לאזני וכו'. וזהו שאמר כאן כי תועבת ה' א כל עושה אלה, ולא נאמר חוץ, כל עושה ואפילו מי שאינו יודע שהזהרתי עליו, כל עושה עול, אפילו מי שאינו יודע שצויותיו עליו ולא עבר ציווי, מכל מקום עושה עול, כי הדבר בעצמותו תועבה הוא, והשכל מחייבו לרחקו ולתועבו, וק"ל", ודפח"ח.

ודבריו ז"ל כיסוד רבותינו גדולי הדורות ז"ל שכל מצוה שהשכל מחייב - גם בן נח חייב בה, והארכתי בענין מפי סופרים וספרים בחיבורי במקומות הרבה, עיין בחיבורי הדר יעקב ח"ו (סימן נ"ט), ובחיבורי אור משה (סימן כ"ד), ובחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ז אות י"א), ובחיבורי זרע חיים (סימן י"ז) וצ"ח לראות.

אמנם מה שכתב הגאון כתב סופר ז"ל: "ולכן נענש קין בהורגו את אחיו הגם שלא נצטוה מה' שלא להורגו, כי השכל מחייב על זה", עם שמצאתי שכן כתב גם הרב החזקוני ז"ל בביאורו לתורה בראשית (ד' כ"א): "ואם תאמר איך נענשו דור המבול מאחר שלא נצטוו מצוות. יש לומר יש כמה מצוות שחייבים בני אדם לשמור מכת סברת הדעת, אף על פי שלא נצטוו עליהן ולפיכך נענשו, כמו קין שנענש על שפיכות דמים, אף על פי שלא נצטווה על כך", מכל מקום הדברים צ"ב שהרי בסנהדרין (נ"ב ב) וכן כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מלכים (פ"ט ה"א) מבואר שכבר **אדם הראשון** נצטוה על איסור שפיכות דמים, ועיין בחיבורי הנ"ל שם.

ב.

דברים (כ"ה י"ג): "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, אבן שלמה

ובאמת ואמונה דבוק בשכינה וזוכה לחיים, והיינו כאשר כתבתי לעיל בס"ד.

ומצאתי עכשיו בספר מעם לועז דברים (שם דף תתקס"ט) שעמד בטעם הדבר שהנזהר בצידוק המידות והמשקלות זוכה לאריכות ימים, וכתב: "והוא מידה כנגד מידה, כשם שהוא שוקל בעין יפה, כך הקב"ה ינהג עמו בעין יפה וימלא לו מידת חייו בגודש כמו שנאמר תביא בגדיש אלי קבר". [אין פסוק כזה ונראה דצריך לומר תבוא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעתו (איוב ה' כ"ו) עיין שם].

ואקבע כאן בענין מצות צידוק המידות והמשקלות, דברות קדשו היקרים של הגאון כתב סופר ז"ל דברים שם: "כאשר חזר משה על רוב מצות התורה במשנה תורה, ולבסוף אמר להם דיני משקולות החמורים, אמר להם תדעו כי על ידי איסור זה, לא לבד שעברתם על איסור חמור זה, אלא שעל ידי זה תפסידו כמה וכמה מצוות שקיים בממון שיש לו על ידי רמיה ומשקולות שאינם של צדק. וזה כוונת הפסוק כי תועבת ה' כל עושה אלה, גם מי שעושה כל אלה המצוות הכתובים לעיל, תועבה וניאויץ הוא לפני ה', כל עושה עול, מי שעושה עול, שאין המצוות רצויות ומקובלות לפניו ית"ש, כנ"ל והוא נכון.

ונראה לי כי במצוות שבין אדם למקום, אם אינו יודע האדם שה' ציוה עליהם, הוא שוגג ואינו נתפס עליהן, כי איך יענש עליהן מאחר שאין השכל מחייבן, אבל מצוות שבין אדם לחבירו, כגון משקולות וכדומה, הן מצוות שכליות, וגם לולי שכתובים בתורה היה ראוי לשמור, ונפש רעה איותה רע ומתועב הוא למקום, ולכן נענש קין בהורגו את אחיו הגם שלא נצטוה מה' שלא להורגו, כי השכל מחייב על זה, וזהו שאמר לו ה' קול דמי אחיך

(שם) ע"ש. [ומן התימה שלא הזכירו גם מאמרם ז"ל שעל עון צידוק המשקלות בא עמלק כנ"ל, ובגוף הסתירה הנ"ל, עמדו בזה מהרש"א שבת שם, ומהרי"ט בחידושי לקידושין (ל"ג ב'), ועיין בזה באריכות בספר פדרס יוסף שמות (י"ז ח') ואכמ"ל].

ולפי דרכו זו יש לי לומר דאחר שמצינו שעמלק בא כשישראל ביטלו מן התורה השקולה ככל המצוות, וכן חיללו שבת השקולה כנגד כל המצוות כנ"ל, יש לנו לומר שלכן עמלק בא גם על עון ביטול מצות צידוק המידות והמשקלות, אחר שגם היא **שקולה כנגד כל המצוות כולם**, כדכתב רבינו בעל הטורים ז"ל ויקרא (י"ט ל"ו): "והינן צדק יהיה לכם, וסמך ליה ושמרתם את כל חקותי, לומר שהמצוות המידות כאילו עובר על המצוות כולם".

ולפי הנראה מקור דברי רבינו בעל הטורים ז"ל, בפירושו התורה לבעל הרוקח שם (דף רס"ט) שכתב: "והינן צדק יהיה לכם ושמרתם את כל חקתי, לומר מקטני איפה כאילו עבר על כל החוקים, ולכן סמך לעבודה זרה ועריות", ובדאי רצונו לומר שסמכה התורה עון המידות והמשקלות לעבודה זרה ועריות כיון שגם עבודה זרה שקולה כנגד כל המצוות כמפורש בהוריות (ח' א') ע"ש, ועיין בזה בחיבורי מנוחת שלום ח"א (סימן ע"ט), ובעל הרוקח ז"ל (שם שם) כתב: "סמך מולך לושמרתם כל חוקתי, דהמודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה" וכדאיא במכילתא (פרשת בא פ"ה), ובספרי (פרשת שלח לך פסקא ה') ועיין הוריות שם, וכן עון עריות שקול כנגד כל המצוות, כדכתב בעל הרוקח ז"ל עצמו שם (דף ער"ב): "יהרג אדם על עון עריות כי שקולים ככל המצוות, תחילה כתיב ושמרתם את חוקתי

וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך, זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים".

ופירש רש"י ז"ל: "זכור את אשר עשה לך, אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגריו האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וכתוב בתריה בא זדון ויבא קלון", ומקורו במדרש תנחומא שם, ועיין באריכות בדברי רבינו בחיי ז"ל שם, ובספר כלי יקר שם.

ורבותינו בעלי התוספות קידושין (ל"ג ב') כתבו: "במדרש, זכור את אשר עשה לך עמלק ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, היינו בשביל המשקלות, ועל עון זה בא עמלק, דבחר פרשת משקלות כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק, והיינו דכתיב במשלי מאזני מרמה תועבת ה' ואבן שלמה רצונו, וסמך ליה בא זדון ויבא קלון כלומר שעל עון זה בא זדון וקלון של עמלק", ועיין בספר רבותינו בעלי התוספות על התורה דברים שם, ובפירוש המיוחס לרא"ש שם ועוד.

וראיתי לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו נפש היפה מערכת ש' (קונטרס נפש יתירה בשבת אות קמ"ג דקנ"ז ע"א) שהביא דברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו ראש דוד (פרשת תצוה דמ"ג סע"ב) שעמד על איזה עון בא עמלק להלחם בישראל, כי רז"ל פעם אמרו שבא על חילול שבת (שבת קי"ח ב'), ופעם אמרו על ביטול תורה שרפו ידיהם מלעסוק בתורה (בכורות ה' ב') ע"ש, והרב המחבר כתב שיש לתרץ דעל שבת אמרו שכל המקיים שבת כאילו קיים כל המצוות כולם, ששקולה שבת כנגד כל התורה כולה, וכזאת אמרו גם על מצוות תלמוד תורה (פאה פ"א מ"א) וירושלמי

גדולה, לפי שכשבאים לידי זקנה ואין להם מקום לנוח דין הוא שירחם עליהם. ושוב נתן להם מצות אכזריות דהיינו שילוח הקן, שהוא אכזריות גדולה שנוטל הבנים ומשלח האם, ואיתא במדרש רות החדש (דף ז') שכשמשלח האם לפעמים מחמת הצער הולכת וטובעת במים, אם כן הוא בודאי אכזריות גדולה. לכן כתיב בשתי מצוות אלו אריכות ימים, לפי שבשתי מידות הללו נשלם האדם בתכלית הטוב.

וזהו שאמר בפרשת העקידה: "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה", וקשה מאי לשון **עתה** ידעתי, והלא אברהם היה צדיק גם מקודם לכן. **אבל** לפי מה שכתבנו א"ש, שקודם לכן לא היה אברהם אלא רחמן מאוד שהיה מכניס אורחים, וגומל חסדים, אבל המידה של אכזריות עדיין לא היה ניכר בו והיו אומרים שאברהם איננו צדיק גמור, אבל בעקידה עשה גם מדת אכזריות, עתה נשלם וניכר שהוא צדיק גמור", עד כאן מספר אמרי נועם, והובא גם בספר קול אליהו (פרשת וירא אות י"ז) ע"ש.

והגם שדפח"ח, אבל מה שכתוב בספר הנ"ל "בכל התורה לא נאמר אריכות ימים, כי אם **בשני דברים** הללו, כיבוד אב, ושילוח הקן", וכן "לכן כתיב בשתי מצוות אלו אריכות ימים" כנ"ל, תמוה, שהרי גם במצות צידוק המשקלות נאמר אריכות ימים ככתוב בספר דברים (כ"ה י"ג): "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך, **למען יאריכו ימך על האדמה** אשר ה' אלהיך נתן לך", וצ"ע.

וכזאת ראיתי שכתב בספר יפה מראה על ירושלמי ראש השנה (פ"ב ה"ו דק"ז ע"ב): "לא מצינו מצוה פרטית ששכרה אריכות

ועשיתם אותם, ובסוף כל העריות כתיב ושמרתם את כל חוקותי" ודוק היטב.

ודע כי ראיתי בספר מגלה עמוקות על התורה (פרשת שלח לך) שבתוך דבריו העמוקים כתב: "משיח בן אפרים הוא סוד איפה שלימה וצדק" ע"ש, ויש לומר דלכן כאשר ישראל זהירים במצוה זו דצידוק המידות והמשקלות מנצחים לעמלק, דמסורת בידינו אין עמלק נופל אלא ביד בני בניה של רחל כאומרם במדרש בראשית רבה (פע"ג ס"ז) ועיין בבא בתרא (קכ"ג א'), וכמעשה שהיה שיהושע בן נון משבט אפרים, הוא שכתוב בו ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, דוק והבן. [ועיין היטב בדברי רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ג (דע"ג ע"ב): "משיחא (ר"ל מידת) דאיפה בין שמיא ובין ארעא, לזמנין נטלין לה בכל עלמא, וכל משיחין (ר"ל מדידות) בה משיחין דכתיב איפת צדק", ועיין בספר תיקוני זהר (תיקון כ"א דנ"ח ע"ב), ושם בספר באר לחי רואי (דף שנ"ב) ואכמ"ל].

ג.

כתוב בספר "חידושי הגר"א אמרי נועם" מסכת ברכות (ל"ב ב' דף ס'): "בכל התורה לא נאמר אריכות ימים, כי אם בשני דברים הללו כיבוד אב, ושילוח הקן. לפי שאין השלימות ניכרת באדם אלא כשיש לו שתי מידות הפוכות, דהיינו מדת הרחמנות, ומדת אכזריות.

כי כשהאדם נוהג במידה אחת אינו מוכרח לומר שהוא צדיק, אלא יש לומר שכך הוא טבעו, אבל כשיש לו שתי מידות הפוכות, כגון רחמנות ואכזריות, אז מוכח שהוא צדיק.

לבך נתן הקב"ה לישראל מצות של רחמנות שהוא כיבוד אב ואם, שהוא רחמנות

ימים, והיא מצות צידוק המשקלות וככתוב להדיא במקראות וכן"ל.

וחשבתי שאפשר ויתכן דנקטו רז"ל רבותא, שתי מצוות שהן בין אדם למקום דייקא, שילוח הקן וכיבוד אב ואם, מה שאין כן צידוק המשקלות היא מצוה שבין אדם לחבירו, ובזה יותר פשוט לומר שיזכה לאריכות ימים עיין היטב במסכת קידושין (מ') א' בדברי האמורא רבא שאמר רב אידי אסברא לי ע"ש, דוק ועיין.

ותירוץ זה הוא לאומרים שמצוות כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם למקום,

עיין במנחת חינוך (מצוה ל"ג אות ג'), ועיין היטב בקידושין הנ"ל, ווהארכתי בזה במקומו בס"ד, וקצת מהדברים זכיתי ונדפס בקובץ התורני "אוצרות ירושלים", שנת תשל"ג (גליון קכ"ז דף תכ"ח אות נ"ה), וזו לשון ספר פרדס יוסף שמות (כ' י"ב): "ברמב"ן כאן כתב שכיבוד הוא ממצוות שבין אדם למקום, כיון דשותף ביצירה, עכ"ל. וזקני ז"ל בספר בנין דוד על איכה (דף מ') כתב על פי מה שאמרו בקידושין (ל"א א') לכבוד עצמו דורש, ובכיבוד חזור והודו כו', אם כן גם כיבוד אב ואם מדברים שבין אדם למקום, ובפירוש המשניות להרמב"ם (ריש פאה) לא כתב כן, ועיין בזה בספר חמדת ישראל (עשה ל"ב ד"ב ע"ב אות י'), ועשה ל"ח ד"ג ע"א אות ט"ו, ועשה שי"ח ד"מ ע"ד אות פ"א), עכ"ל, ולא הביא דברי המנחת חינוך, ועיין בזה באריכות בקובץ התורני "בית אהרן וישראל" (גליון קנ"א דף קנ"ד) עש"ב.

ועתה נדפס קובץ התורני "עלים לתרופה" דבעלזא (גליון תתכ"ח), ושם הובאו דברי הרב מעדני מלך, שכבר עמד בדברי המדרש הנ"ל שרק בשתי מצוות גילה הקב"ה שכון והוא אריכות ימים וכתב: "לכאורה יפלא,

ימים בפירוש, זולת כיבוד אב ואם, ושילוח הקן, ואלו אין ביד כל אדם לקיימן אם לא יודמנו לידו", ותמוה שלא הזכיר גם מצות צידוק המשקלות כנ"ל.

ד.

דברים (כ"ה י"ג): "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך, למען יאריכו ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך".

מדרש דברים (רבה פ"ו ס"ב): "לא גילה הקב"ה מתן שכון של מצוות חוץ משתי מצוות, החמורה שבחמורות, והקלה שבקלות, כיבוד אב ואם חמורה שבחמורות, ומתן שכרה אריכות ימים, שנאמר כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך, והקלה שילוח הקן, ומהו שכרה - אריכות ימים, שנאמר שלח תשלח את האם וגו'".

מדרש תנחומא (פרשת עקב ס"ב): "תני רבי שמעון בר יוחאי שתי מצוות גילה הקב"ה מתן שכון, אחת קלה שבקלות, ואחת חמורה שבחמורות, ואלו הן, קלה שבקלות שילוח הקן, ושם כתיב והארכת ימים, וחמורה שבחמורות כבוד אב ואם שבו כתיב למען יאריכון ימך, הרי הן שוין במתן שכון בעולם הזה".

ובלומדי הדברים, היה קשה לי מדוע רז"ל אמרו "לא גילה הקב"ה מתן שכון של מצוות חוץ משתי מצוות", וכן נקטו "בשתי מצוות גילתה התורה מתן שכון אריכות ימים", והן כיבוד אב ואם ושילוח הקן, והרי יש עוד מצוה שלישית הכתובה בתורה, ושכרה אריכות

אבל בענייני לא הבנתי היטב תירוצו ז"ל, דאם בברכת ובהבטחת התורה לאריכות ימים, לא נכלל בזה שיחיה אותם בטוב ובנעימים, חיים של שלום וטובה, עד שיפרש ויפרט לך הכתוב כדרך שעשה בכיבוד אב ואם ושילוח הקן, אם כן מה בצע באריכות ימים כשהם חיים מרים ורעים רח"ל, ואין לך יסורים כאלו רח"ל, אלא בודאי כשהתורה הבטיחה אריכות ימים למקיימי מצוותיה, נכלל בזה שהחיים יהיו חיים טובים.

ומה שכתבה התורה להדיא בכיבוד אב ואם ושילוח הקן "למען ייטב לך", ולא היה די במה שכתב למען יאריך ימים, יש לומר דבשתי מצות אלו תהיה לו הפלגה של חיים טובים יותר משאר המצוות, עיין במובא באריכות בחיבורי הנכחי (ערך כיבוד אם ואם) ודוק.

ועכשיו ראיתי בפירוש מהרז"ו ז"ל לדברים רבה שם שהרגיש בזה וכתב: "מה שאמרו כאן חוץ משתי מצות, קשה שהרי בסוף סדר זה אצל משקולות גם כן כתוב למען יאריכון ימך על האדמה, וכן במזוזה בסוף עקב כתוב למען ירבו ימיכם על האדמה, ואולי הכוונה שחושב היותר חמורה מהכל, והיותר קלה מהכל, אך השאר לא חמורה ולא קלה", וצ"ב.

והלא כמה מצוות יש שמתן שכרן הוא אריכות ימים ככתוב בפרשת והיה אם שמוע "למען ירבו ימיכם", או בפרשת מינוי המלך למען יאריך ימים על ממלכתו, ואם כן מה יחודן של שתי מצוות אלו, כיבוד אב ואם ושילוח הקן.

ויש לומר דהנה חיים ארוכים הוא דבר טוב מאוד, אך זאת בתנאי שהם חיים של שלום חיים של טובה, כי לפעמים אם קץ האדם בחייו, וחיוו חיי צער רח"ל, ובעל כרחו הוא חי - אזי אין חייו חיים, ורק חיי נחת הם הנקראים בשם חיים טובה לו אריכות ימים.

ולכן נקטו במדרש דייקא שתי מצוות אלו כיבוד אב ואם ושילוח הקן, כי רק בשתי המצוות הללו כתוב **למען ייטב לך**, היינו שאריכות ימים תהיה בטוב ובנעימים "עכ"ל. [וטפי היה לו לשאול ממצות צידוק המשקלות מהדוגמאות שהביא].

והנה לפי תירוצו שרק בשתי מצוות אלו דכיבוד אב ואם ושילוח הקן יש הבטחה לחיים ארוכים **וטובים** כנ"ל, מה שאין כן בשאר המצוות דאכן התורה הבטיחה בהן אריכות ימים, אבל לא כתוב שם למען ייטב לך, כנ"ל, תתישב גם שאלתנו מההיא דמצוות צידוק המשקלות שגם שם לא נזכר למען ייטב לך ודוק.

חידושי סוגיות

(יומא ע"א ב', ע"ב א')

א. בענין שמעיה ואבטליון עבדי עובדא דאהרן

[הדר יעקב ח"ג סי' כה ועע"ש]

כמקנא על שמעיה ואבטליון שהיו גרים ובאים מבני בניו של סנחריב, ואמרו לו ייתון בני עממיא לשלם דעבדי עובדוהי דאהרן, כלומר שהם רודפי שלום ובעלי מדות, ולא ייתון בני אהרן לשלם דלא עבדין עובדוהי דאהרן, כלומר שהם קנתרנים ומקנאים על כבוד זולתם ומספרים בגנות תלמידי חכמים". וכעין זה מצאתי לרשב"ץ ז"ל בפירושו למסכת אבות (פ"ד מ"ז) ע"ש.

וחידוש ראיתי בפירוש חד מן קמאי רבינו אליקים ממגנצא ז"ל ליומא (שם) שפירש דכהן לא עביד עובדא דאהרן שהיה בו באותו כהן חשש וצד מינות ע"ש. [ויש להבין דאם כך לא רק "עובדא דאהרן" לא עביד, אלא לא עביד גם עובדא דבר ישראל כשר ועיין].

ומתבאר בדברי רש"י ז"ל והרב המאירי ז"ל שכוונת שמעיה ואבטליון באומרם שהם עצמם עבדי עובדא דאהרן דהיינו "רודפי שלום" ובעלי מידות טובות, ואף שבודאי הגמור כן הוא האמת וכך היה בלא ספק, מכל מקום בעניותי לפי שעה לא מצאתי לזה גילוי בתלמודים ובמדרשים.

ואם היתה לנו הרשות, אמינא אנא בס"ד באופן חדש, דשמעיה ואבטליון באומרם דהם "עבדי עובדא דאהרן" כוונתם שהם היו "מלמדים ומרביצים תורה לישראל" ומדריכים ומאירים עיניהם, וקיימו ממש מה שנאמר על

יומא (ע"א ב'): "תנו רבנן מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש, והווי אזלי כולי עלמא בתריה. כיון דחזיונהו לשמעיה ואבטליון, שבקוהו לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון. לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה דכהן גדול. אמר להן ייתון בני עממין לשלם. אמרו ליה ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן, ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן". [לא ידעתי מדוע הברייתא פותחת בלשון הקודש ועוברת ללשון ארמי, ובכלל ברייתא בלשון ארמי היכן מצינו וצ"ב. ומצאתי עכשיו בספר היקר דקדוקי סופרים שם שבתלמוד כתב יד לא גרסו תיבות "תנו רבנן", ועיין שם, וכן ראיתי אני בדפוס ספרדי ישן, וא"ש].

ופירש רש"י ז"ל: "לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה, ליטול רשות ממנו, ולפרוש לצד ביתן: ייתון בני עממין לשלם, לשון גנאי הוא, לפי שבאו מבני בניו של סנחריב, כדאמרין בגיטין (נ"ז ב'): דעבדי עובדא דאהרן, רודפי שלום: דלא עביד עובדא דאהרן, שהוניתנו אונאת דברים, ואמר מר לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר, אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך".

וזו לשון הרב המאירי ז"ל שם: "אמר [כהן גדול] ייתון בני עממיא לשלם ואמר זה

נזכר זה אבטליון, ואמרו עליו שהיה בחור, וסידר נימוסים ודתות רבות, ועוד היום יש ביניהם דת אחת נקראת דת אבטליון, ואמרו שאבטליון זה עזב עבודת הצלמים שהיו ברומי, והלך לבקש דת אחרת, והוא בלי ספק אבטליון זה הנזכר במשנה, ועם היותם גרים - נשתלמו בחכמתם כל כך שהיו ראשי בני ישראל וגדולי דורם "עכ"ל. ועיין בספר סדר הדורות (ערך אבטלום די"א ע"ג, וערך שמעיה) וצרף לכאן. [אלא שיש לדעת מנין ומה המקור שכתב בסדר הדורות שם שהתנא "אבטלום" הוא הוא "אבטליון" וצ"ב].

ומה שכתב רבינו יצחק אברבנאל ז"ל ששמעיה ואבטליון הם עצמם היו גרים, חלוק הוא על מהר"ל ז"ל שכתב שהן היו בני גרים, ועיין להרב המאירי אבות בהקדמה (שם דף כ"ב) ובתיקונים בסוף הספר (דף ק"ט) ועוד שם (דף קל"ג) והדברים שם צ"ע, ובחיבורי תורת יעקב (סימן קע"ז) הארכתי בזה והבאתי שרבים רבים מרבותינו הראשונים ז"ל כתבו כרבינו יצחק אברבנאל ז"ל עיין שם וצרף לכאן. [ועיין גם בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן מ"ו), ובחיבורי טל חיים (סימן ט"ו), והרבה יש לעמוד על דברי הרב אבות הראש ח"א (פי"א ה"א) עיין שם].

וראיתי במכילתא (פרשת בשלח מסכתא דוהי פרשה ג') בענין בזכות מה נקרא ים סוף לבני ישראל: "שמעיה אומר כדאי היא האמנה שהאמין בי אברהם אביהם שאקרא להם את הים, שנאמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. אבטליון אומר כדאי היא האמנה שהאמינו בי שאקרא להם את הים שנאמר ויאמן העם וישמעו וגו'" עכ"ל.

ובס"ד התעוררתי בדבר מפליא, שהם שמעיה ואבטליון במכילתא מדברים לפי

הכהנים יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וכמשנ"ת.

וזה אכן מצינו הרבה על שמעיה ואבטליון כההיא דפסחים (ס"ו א', וע' ב'), ויומא (ל"ה ב'), וביצה (כ"ה א'), ויבמות (ס"ז א') ועוד הרבה, וזה הוא "עובדא דאהרן", ועיין שו"ת חתם סופר או"ח (סימן ר"ח), וכדכתיבנא בס"ד.

ולבן זכו שמעיה ואבטליון להיות "מעתיקי השמועה" וכדכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפירוש המשניות, ושם פאה (פ"ב מ"ו), ובהקדמתו לחיבורו הגדול, דהיינו שכל התורה המצויה בידינו עברה דרכם לדורות הבאים ודוק היטב.

ודע כי רש"י ז"ל יומא (שם) הביא תלמוד ערוך בגיטין (נ"ז ב') דשמעיה ואבטליון היו מבני **סנחריב**, וראיתי בס"ד כי תיבות "שמעיה ואבטליון", עולה בגימטריא "יצאו מבני סנחריב", חושבנא דדין כדן, אבל יש לי להעיר כי מצאתי במדרש תנחומא (פרשת ויקהל ס"ח) ומדרש תהלים (פ"א ס"ח) שאמרו דשמעיה ואבטליון היו מבני **סיסרא**, וצ"ע. [ומשמעות דברי רבי יצחק אברבנאל ז"ל דלקמיה שאבטליון הוא מבני "רומא", וכן כתב בספר שפתי כהן על התורה (פרשת תולדות דל"ד סע"א) ששמעיה ואבטליון מבני "עשו", וצ"ע שרז"ל אמרו שמבני סנחריב מלך "אשור" היו, ובפרט שאשור בן שם היה ואילו האבות וכן עשו מבני ארכפשו בן שם ולא מאשור וי"ל].

וחידוש נפלא מצאתי לרבינו יצחק אברבנאל ז"ל בביאורו למסכת אבות (פ"א דף ס"ט): "שמעיה ואבטליון היו מקהל גרים, ואודיעך מה שראיתי בספרי הגוים שכתבו הנימוסים והדתות שעשו חכמי הרומיים הראשונים, וזכרו כל דבר בשם אמרו, ומכללם

שבזכות האמונה שהאמינו בבורא יתברך נקרע להם ים סוף, והיא ממש בחינתו של "אבטליון" שנטש ועזב כל מיני דתות שהאמין בהם, ובא והאמין בחי העולמים ית"ש, וכדכתב רבינו יצחק אברבנאל ז"ל, והבן היטב כי קצאתי.

ואחתום בפרפרת, שבס"ד ראיתי דתיבות "שמעיה אבטליון", עולה בגימטריא "אלהים אלי אתה", [דא בחינת שמעיה כנ"ל], וכן "לעבוד את ה'" [דא בחינת אבטליון כנ"ל], ודוק היטב.

בחינתם, וחכם "מה הוא" - אומר וכוונדע, **שמעיה** גר צדק אומר שבזכות אברהם אבינו נקרע להם ים סוף, ונודע שאברהם אבינו ע"ה הוא **תחילה וראש לגרים** עיין חגיגה (ג' א'), ובספר הליקוטים (פרשת לך לך), ולמהר"ל ז"ל בספר גור אריה בראשית (ג' כ"ב), ולגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו לתהלים (מ"ז י'), ולגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספרו תקנת השבין (סימן ו'), ובספרו רסיסי לילה (סימן ל"א) ודוק.

ובן רעו ועמיתו **אבטליון** גר צדק אומר

ב. בענין שאילת אורים ותומים להדיוט

[הרר יעקב ח"ו סי' כז]

תשנ"ו.

לשאל באוב ובידעוני, וכזאת ראיתי לרבינו בעל הטורים ז"ל ויקרא (כ"א א'): "להכי סמוך אמור אל הכהנים לאוב וידעוני, שאם תאמר ממי נדע העתידות הרי לא נדרוש באוב וידעוני, לכך סמך לו אמור אל הכהנים, הרי לך כהן שישאל לך באורים ותומים", ופשוטו מיירי בכל אדם וכנ"ל.

ויש להבין דהא תנן במסכת יומא (ע"א ב'): "כהן גדול משמש בשמונה כלים,

וההדיוט בארבעה בכתנות ומכנסים ומצנפת ואבנט, מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ, באלו נשאלין באורים ותומים, ואין נשאלין אלא למלך ולאב בית דין ולמי שהציבור צריך בו".

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות כלי המקדש (פ"י הי"א): "וכיצד שואלין [באורים ותומים] עומד הכהן וכו', ואין נשאלין בהן להדיוט, אלא או למלך, או לבית דין, או

ויקרא (י"ט ל'): "את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה', אל תפנו אל האובות ואל הידעונים אל תבקשו טומאה בהם, אני ה' אלהיכם".

וראיתי להרב החזקוני ז"ל שם שכתב: "ומקדשי תיראו, ולפיכך אל תפנו אל האובות ואל הידעונים, כי מה לכם אל האובות ואל הידעונים - הרי יש לכם מקדש שיש בו אורים ותומים".

הנה הרגיש הרב החזקוני ז"ל בסמיכות שממכה התורה פרשת אוב אל מקדשי תיראו, ותירץ לפי דרכו שהתורה אומרת למה תפנו אל האובות לדעת אחר שיש לנו כהן גדול הלבוש אורים ותומים במקדש ואותו אפשר לשאול.

וריהוט לשונו של הרב החזקוני ז"ל מורה שכל אחד מישראל הרוצה לשאול יכול לשאול באורים ותומים כדרך כל הרוצה

אלא אם באת לשאול אמור אל הכהנים והם ישאלו לך באורים ותומים" ע"כ, ומבואר מלשונו דלכל אחד מישראל שנצטוה במצוה זו דשאלת אוב קאמר דישאל באורים ותומים, וצריך ישוב לומר דאינו חולק על תלמודא דידן, ועיין מה שכתבתי בדרשותי פרשת אמור". [וספר דרשותיו של הגאון טהרת המים ז"ל, לא ראיתי מימי, וחושבני שלא נדפס].

הרי שהוא ז"ל הביא לנו ממקום נוסף **במדרש תנחומא** שכל אחד מישראל יכול לשאול באורים ותומים, ולפי האמור לעיל יש לומר דאזיל התנחומא לטעמיה, שאף הדיוט שואל באורים ותומים ודוק היטב.

ומכאן מקור נפתח לרבותינו הראשונים הרב החזקוני ובעל הטורים דלעיל ואולי לדברות רו"ל במדרש תנחומא הזה נתכוונו, ועיין בהגהות הרה"ג יק"ר שליט"א על בעל הטורים (שם דף רנ"ה) והבן.

ועם האמור דשיטת רבינו בעל הטורים ז"ל כשיטת מדרש תנחומא דבאורים ותומים נשאלים לכל אדם, יובנו היטב דברי בעל הטורים ז"ל במקום אחר, והוא מה שכתב בספר שמות (כ"ח ל'): "אורים ותומים, בגימטריא אור ישראל", וכתב עלה הגאון האדר"ת ז"ל בביאורו עטרות אד"ר (שם דף קכ"ד): "אולי כוונתו שאינו משיב רק למה שכל ישראל צריך לו כיומא (ע"א ב'), ודוחק" ע"כ.

אמנם לפי דרכינו דשיטת בעל הטורים ז"ל שאורים ותומים נשאל לכל ישראל, אתי שפיר בפשיטות דאכן אורים ותומים אור לישראל לכל שואל, וכמשנ"ת דאתיא כשיטת מדרש תנחומא ודוק.

אלא שלפלא בעיני שחפשי ולא מצאתי דברי **התנחומא פרשת אמור** שהביא הגאון

למי שצורך הציבור בו, שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' הוא זה המלך, וכל בני ישראל, זה הוא משוח מלחמה או מי שצורך הציבור בשאילתו, וכל העדה אלו בית הדין הגדול".

ומבואר באר היטב דאין שואלין באורים ותומים לצורך הדיוט, וזה לכאורה לא כאשר יוצא מדברי הרב החזקוני ז"ל ובעל הטורים ז"ל וצ"ב.

והשתא דאתינן להכי צריך אני להבין מאי דאמור רבנן ז"ל במדרש תנחומא (פרשת מקץ ס"ב): "יקיר לשון נבואה, כמה דאמר ודבר ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ, ואחרן לא איתי, ואהרן לא איתי, כשהיה בית המקדש קיים היה אדם הולך אצל בני אהרן ושואל באורים ותומים ומגיד לו את הדבר, ועכשיו אין בית המקדש קיים ואין שואלין באורים ותומים, אמר להם [נבוכדנצר לחכמיו] וכך היה בית המקדש יפה ונתתם לי עצה שאחריבנו, מיד כעס ואמר להובדה לכל חכימי בבל ודתא נפקת וחכימא מתקטלין" ע"ש.

ומבואר בדברי המדרש שבזמן שבית המקדש היה קיים כל אדם הולך אצל בני אהרן ושואל אורים ותומים, ומשמע אף כל הדיוט, ולכאורה זה תימה דאין הדיוט נשאל באורים ותומים כדתנן לעיל וצ"ב.

ואחר זמן רב מצאתי לגאון משאלוניקי רבי אברהם הכהן ז"ל בספר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ש' אות ע"ה) שכה כתב: "אין נשאלין [באורים ותומים] אלא למלך ולמי שהציבור צריכים לו, ברם מצינו במדרש תנחומא (פרשת אמור) וזו לשונו: "ונסמכה פרשת אוב וידעוני לאמור אל הכהנים, לומר לך שמן הדין יש לך לרגום שואל באוב וכו', כי אין לישראל צורך בהם,

כתיב בנו ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כו', לפיכך נדרוש באלהים חיים, אבל אלהות של גויים כמוהם יהיו עושיהם", ועיין במדרש תנחומא (פרשת כי תשא סכ"ד) ועוד שם (פרשת שופטים ס"ו) ע"ש.

הרי שבמדרש תנחומא כאן אינו מבואר כלל מה שהביא הגאון טהרת המים ז"ל שישאלו ישראל לאורים ותומים, ולא אדע מה אידון בה, וצ"ע.

ואולי הגאון טהרת המים ז"ל הבין מה שאמר התנחומא דישאלו ישראל ידרשו אל אלהיו, שהכוונה שישאלו באורים ותומים, אבל בודאי שאין ביאור זה מוכרח כלל, כי הכוונה שישאלו לנביאיו וחכמיו, ועיין מצודת דוד על פסוק זה בספר מלכים ב' (א' ו'), ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל באגרת תימן וצ"ב.

ג. בענין איסור הסרת ברי הארון

[הדר יעקב ח"ג ס' ח]

ופירש רש"י ז"ל: "כתיב לא יסורו, אלמא אין זזין מהן וכתיב (שמות כ"ה) והבאת, אלמא הולכים ובאים בתוכן: מתפרקין ואינן נשמטים, בראשיהם היו עבים והכניס ראשן אחד בדוחק בטבעת ובאמצען היו דקין, הלכך לא היו נדחקין בטבעות אלא מתפרקין והולכין לכאן ולכאן, אבל אינן נשמטין לצאת מהן לפי שהן עבים בראשיהן", ועיין בפירוש רבינו אליקים ממגנצא ז"ל ובדברי רבותינו בעלי התוספות יומא שם, ובדברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה שמות כאן ובמדבר (ד' ו') עיין שם היטב.

וזו לשון הריטב"א ז"ל שם: "מתפרקין ואינן נשמטין, פירש רש"י ז"ל מתפרקין ממקומן

בעל טהרת המים ז"ל, ורק זה ראיתי שם במדרש תנחומא פרשת אמור (סימן ב'): "אמור אל הכהנים, מה כתיב למעלה מן הענין ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם ואחר כך אמור אל הכהנים, זה שאמר הכתוב וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים, אמר הקב"ה לישראל אם יאמרו לכם הגויים הניחו האלהים שבשמים ודרשו אל האובות, אמרו להם הלא עם אל אלהיו ידרוש, כמו שאמר אליהו לאחזיהו המבלי אין אלהים בישראל אתה שולח לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון, למה לנו להניח חי העולמים וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם, ונדרוש אל המתים, פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו, אנחנו

שמות (כ"ה י"ג): "ועשית בדי עצי שטים, וצפית אותם זהב, והבאת את הבדים בטבעות על צלעות הארון, לשאת את הארון בהם, בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו".

יומא (ע"ב א'): "רבי יוסי ברבי חנינא רמי, כתיב בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו, וכתיב והובא את בדיו בטבעות, הא כיצד. מתפרקין ואין נשמטין. תניא נמי הכי בטבעות הארון יהיו הבדים, יכול לא יהיו זזין ממקומן, תלמוד לומר והובא את בדיו בטבעות, אי והובא את בדיו יכול יהיו נכנסין ויוצאין, תלמוד לומר בטבעות הארון יהיו הבדים הא כיצד, מתפרקין ואין נשמטין".

וּזוֹ לִשְׁוֹן הָרֵב הַחֲזֻקוֹנִי ז"ל עַל הַתּוֹרָה שְׁמוֹת (כ"ה ט"ו): "לֹא יִסּוּרוּ מִמֶּנּוּ, רַבִּי יוֹסִי ב"ר חֲנִינָא רְמִי כְּתִיב בַּטְּבַעוֹת הָאֲרוֹן יִהְיוּ הַבְּדִים, וְכְתִיב וְהַבֵּאת אֶת הַבְּדִים בַּטְּבַעוֹת, אֲלֵמָּא הוֹלְכִין וּבֹאִין לְתוֹכָן, הָא כִּיֶּצֶד מִתְּפָרְקִין וְאִינֵן נִשְׁמָטִין, בְּרֹאשֵׁיהֶם הִיוּ עֲבִין וְהַכְּנִיסוּ רֹאשׁ אֶחָד בְּדוּחָק בַּטְּבַעוֹת, וּבִאֲמָצַע הִיוּ דְקִין, הֲלֹכְךָ לֹא הִיוּ נִדְחָקִין בַּטְּבַעוֹת אֲלֵא הִיוּ מִתְּפָרְקִין וְהוֹלְכִין לִכְאֵן וּלְכֹאֵן, אֲבָל אִינֵן נִשְׁמָטִין לְצֵאת מֵהֶם לְפִי שֶׁהֵן עֲבִין בְּרֹאשֵׁיהֶן הִכִּי מִיתְּנִיא וְהִכִּי פִירֵשׁ רִשִּׁי בְּפָרֻק בֹּא לֹו.

דבר אחר כאן ובפרשת ותכל משמע שמשח שם את הבדים בארון, ובפרשת במדבר כתיב ובא אהרן ובניו ושמו בדיו אלמא משמע שהוסרו, אלא יש לומר שאף על פי ששם אותם משה רצה הקב"ה שיושמו על ידי כהנים, כדכתיב ושמו את בדיו, ומאותה שעה ואילך לא יסורו ממנו, ומחמת קדושתו לא רצה הקב"ה שימשו בו להסיר הבדים ולהכניסם בַּטְּבַעוֹת.

ולפי הפשט הבדים עומדים בדוחק בַּטְּבַעוֹת שְׁכִישִׁיהוּ נוֹשְׂאִין אֶת הָאֲרוֹן וְיַעֲלוּ הָרִים וְיִרְדּוּ בַקְּעוֹת לֹא יֵרֵד הָאֲרוֹן עַל כִּתְפֵי נוֹשְׂאָיו, או שְׂמָא שְׁנֵי חֲרִיצִין בְּכָל אֶחָד מִן הַבְּדִים וְהַטְּבַעוֹת נִתְּנִים בָּהֶם.

דבר אחר לא יסורו ממנו לפי הפשט אין צורך בבדים אלו להסירם כי אין בהם שום טירוד ודוחק בהם לפי שהם בקדש הקדשים שאין יוצא ונכנס בו רק כהן גדול ארבע פעמים ביום אחד בשנה, אבל במזבח הנחשת הנתון בחצר שהכל נכנסין ויוצאין בו אם יהיו הטבעות תדיר בו יהיו טרודין ודוחקין הנכנסים והיוצאין, לפיכך אין צריך שיהיו שם אלא בשעת המסעות כדכתיב והיו הבדים בַּטְּבַעוֹת

למעלה או למטה, אבל לא היו נשמטין לחוץ לגמרי לפי שהיו עבין בראשם. ור"י ז"ל פירש דאין נשמטין לגמרי אבל יכולים היו לישמט על ידי פירוק הקשרים והחוליות שעשו שם בַּטְּבַעוֹת.

ובמקום אחר [בקונטרס "על כלי המשכן" כת"י], כתבתי להסתפק בלאו זה, דמהו **יסורו**, שהרי בדי הארון היו מונחים בשתי טבעות שהיו בצידי הארון, ואם כן יש לעיין אם הסיר הבד מטבעת אחת, ועדיין הוא מונח בַּטְּבַעַת הַשְּׁנִיָּה אִם גַּם זֶה נֶאֱסַר, דְּאוּלִּי רַק אִם מִסִּירוֹ לְגַמְרִי לְגַמְרִי מֵהָאֲרוֹן, דִּהֵיִינוּ שֶׁהוֹצִיאֻ מִשְׁתֵּי הַטְּבַעוֹת אֶז עוֹבֵר בְּלֹא וְלוֹקָה, או אוּלִּי לֹא שָׁנָא וְאֵף כִּשְׁמַסְלֵק וּמִסִּיר רַק מִטְּבַעַת אַחַת מִיִּקְרִי שֶׁהִסִּירוֹ, וְכַעַת אִינוּ תַּחַת יְדֵי לְעִיִּין וְלִרְאוֹת דְּבָרֵינוּ שֶׁם.

ועכשיו מצאתי בפירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל לתורה שם שכתב: "באשר מקרא זה [דלא יסורו בדי הארון] סותר מה שאמר בספר במדבר על שעת המסעות **ושמו** בדיו, אשר זה מורה שהוסרו בשעת החניה והוחזרו בשעת המסע, הכריעו ז"ל בין שני המקראות שהבדים היו מתפרקין מן הטבעת האחת ונשארים באחרת, ובשעת המסע הוחזרו", עכ"ל.

ומדברי קדשו ז"ל נפשט ספק דילן שרק כאשר הבדים הוסרו **לגמרי משתי הטבעות** אז עובר בלאו, ודוק.

ונראה לי ברור שרבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל כך פירש את דברי התלמוד יומא דלעיל: "מתפרקין ואין נשמטין", דהיינו "מתפרקין מן הטבעת האחת ונשארים באחרת", והוא פירוש חדש ומופלא ודוק היטב.

רבינו חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שמות שם עש"ב, ובדברי הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שמות שם ואכמ"ל. ויש להתבונן אם רבותינו הראשונים ז"ל שתירצו סתירת המקראות דלעיל, וגם הסבירו דברי התלמוד יומא באופנים אחרים כנ"ל, חולקים על דברי רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל, והם סוברים דהמסיר אף מטבעת אחת לוקה, ולכן נאדו מפירוש רבינו אברהם המיימוני ז"ל ולא פירשו כמותו, אבל לענ"ד אינו מוכרח, ואי"ה עוד אשנה פרק זה בל"נ, וכתבתי למזכרת לפי שעה.

וגו' בשאת אותו", עד כאן לשון הרב החזקוני ז"ל שם.

עוד כתב הרב החזקוני ז"ל במדבר (ד' ו'): "ושמו בדיו, ומה שנאמר לא יסורו ממנו, ארבעה בדים היו שנים קבועים בו ועליהם נאמר לא יסורו ממנו, ועל השנים אחרים הוא אומר ושמו את בדיו, דבר אחר לא היו שם רק שני בדים אך שני חריצים היו בבדים, ונותנים הטבעות בחריצים שלא יפול הארון על ההולך ראשון ברדתו, ועל ההולך האחרון בעלותו. דבר אחר ושמו בדיו על כתפות הנושאים", ועיינן גם בדברי הרב המאירי יומא שם, ובדברי